

(54) 806

~~13/8/82~~ K34/82

K34/82

H.M. Mohlabe..

b

1/67

Custom connected with chiefs

1b

Kgosi.

1

Dikgôrô tse we elego beng ba lefase ke Mohlabe, ba latedi ba gagwe ke Masumu, ka morago ke Pôpêla le Masete. Ke bôna ba we barego ge ba bolêla kgorong batho ba theletsa, ge kgosi e bolêla molao wa setshaba yaba, bôna a ba kwane le molao o we, ke moka molao o ka seke wa tsena setshabeng, empa bona ge ba ka dumêla ga gona motho yo we a ka ganago.

Kgôrô tse nne tse ke kgôrô tsa teng etee, ka moka ke ditlogolo tsa Segopane, go bjalo ka baga Morena Masisimale Saai yo we lehono alego Phalaborwa ka moka ga bôna ba bina tlou. Ba ekana ka gore ke bona maroba, bjalo ka ge ba Makhutswi ke maripa theko.

maripa

2

Masumu ke ra motwana ka baka la gore ona le batho ba bantsi, batho ba ba tswago ba faletse ba tsêna ka yêna. Taba ya bobedi ke mogolo wa Mohlabe, bjalo Mohlabe a tsea legato la mogolwalene ka bala la pula, ka gobane o be a okwa se we go bolêlago papagwe. Mogolwane ana le moreba.

Popela ke makgolo wa dikgosi. Masumu le Pôpêla ba dula motong wa Mabotana. O be a laola batho ba ba dulago Saleng, Mahlomelong le kgorong ke noka e enago ka polaseng ya Strasburg gamogo le batho ba ba dulang polaseng ya Metz le Lorraine. Motho yo mongwê le yo mongwê o be a feta ga Masumu a kgône a moisa ka mosate. Yena Masumu ka nosi a bona gore ona le batho ba bantsi, ka motong waka Saleng a bea Saai gore/lebel^a batho baka ntshe. Motong wa Mahlomelong a bea Lokweng, polaseng ya Metz le Lorraine a bea Saai.

3

Batho ba we a ba beilego ke batho ba we ba gore ge ba fihla mo ba fihla bana le setshaba. Le gôna a no bea motho yo a mokgahlago, a wa, o a ya a fihla a butsisisa kgosi ya bôna gore ke mang gware bôna ka nosi ba bolêla gore ke mokete.

O wa thôma a bolêla le kgosi bjalo kgosi yare go lukile, fêla o swanetse go tsibisa beng ba kgôrô, ke moka ba bitsisa beng ba kgôrô, ke moka ba bitsiwa ba tsibiswa taba e. Ge ke moka bôna ba dumêlane nayô.

Bona batho ba we a ba beilego, ge ditaba dibasitile ba swanetse go difitsetsa ga Masumu, bjalo le yena Masumu ge di ka mosita difetêla ga Mohlabe bjalo ge Mohlabe di ka mosita di fetêla Makhutswe.

Masete ke motseta waka mosate, le go rumiwa go rumiwa yêna, bjalo ka ge ditaba tsa ga Mohlabe bogologolo ge di ba sitile e be ba diisa maroteng, e seng Makhutswi, ka gobane ebe ele ba fiti e sa ba dudi ba mo, le gôna ebe ba sa busane nabô, e be ba busa ke ba maroteng. Ge ditaba diile tsa sita kgorong ya ga Mohlabe Masumu le masete e be ba isa molato Maroteng, ke moka ba Maroteng ba kgone ba amogêla ditaba.

4

Mohlabe o be a lebeletse naga ka moka ya gesu bjalo ka ge bo ramotwana e be ba le gona, yêna o be a lebeletse ba kgaufsi naê.

Motong wa Matlapaneng e be ele Phasuku Mohlabe yo we a goba a busa Masete le Pôpêla le Makôkôrôpô ge bana le molato e be ba eya ga gagwe. Are ge dimositile a kgone a eya ka mosate, ge bega batho ba we ba fapanego.

Dikgôrô tse we tsa goba di leka fase ga Masumu ke tsêna, Mongale, Moyene, Sebase, Raganya, Tselane, Bjane, Malesa, Nkwane, Masilu, logofe le Morema.

Dikgôrô tsa ba ba lego ka fase ga Saai yo we a go bea ke Masumu ke Tsena: Sokane, Magomane, Selematsela, Sekgobêla le Mafogo.

Lokweng dikgôrô tse a goba a dilebelets ke tse: Makgopa, Sebatana, Môla, Lebone Mokgahla le Maletso.

Saai wa dipolasing o be a busa kgôrô ya ga Malatsi, Sekgobêla, Malale le Lewele.

5

Dikgoro tse we tsa goba di ka fase ga Phasuku Mohlabe ke tsena: Masete, Pôpêla, Makôkôrôpô, Mabakane, Sekgoka, Lewele, Thekwane, Thobetsane, Mahlakwana, Soodi Morei le Mathake.

Kgôrô tsena Mohlabe, Masumu, Pôpêla, Masete Saai, Mabakane, Sebase, Mahlakwane le Môla ba bina tlou. Tse dikgôrô tse, Mongale, Raganya, Lebône Mokgahla, Sekgoka le Soodi ba bina kgomo (nare)

806

Tsena dikgôrô tse Moyene, Sekane le Sebatane ba bina nku. Tsena dikgôrô tse, Lokweng, Lewele, Masilu Bjane le Nkwane ba bina phuti. Tsena dikgôrô tse Morei Tselane le Selematlala ba bina Tau, le Thekwane. Thobetsane le Mathake le Makgopa ba bina noko. Malale o bina kgomo. Kgôrô ya ga Maletso ba bina marabe. Magomane o bina phala empa mong e be ba bina marabe bjalo ba ile go fihla mo bare ba bina phala.

6

Mongale ke kgôrô e kgolo kgorong ya Masumu, go bjalo ka Raganya kgorong ya Phasuku Mohlabe. Ke bona bawe ba ba romago, ge motho ana le molato ba monyaka kgorong. Kgorong ya ga Saai yo mogolo yo we a fetago batho ba bangwe ke Bokane ke yêna morumiwa wa kgôrô ya ga Saai. Kgorong ya ga Lokweng morumiwa wa ntshe ke Makgopa. Kowa dipolaseng letia koma ke Lemetsane Malatsi.

Bôna bo ra motwana ba wa ba ngôdilwe go ka mogodimu, sedibeng sa bôna ke ga Mohlabe bôna ba tibile difate gore manaba a seke a tsêna nageng, ke bôna ba we ba swanetsego go hlabêla kgosi mokgosi.

Makôkôrôpô modirô wa gagwe ke go letsa phalafala, molitsi wa phalafala ke mohlalusi wa ditaba ke yêna yo we a hlalosesago banna se we a ba bitsetsago. Ge go ka êma motho yo mongwê are ke a hlalosa o kwa banna bare a rekwe o re tiba ditsebe, bara gore mong yo we a swanetsego go bolêla a gôna.

7

Leina la kgosi le lekgotla le bakgomana le dikgosana.

Kgosi ke mohumagadi Marebole ngwana Pôpêla yo we a ilego a tseiwa a ya ga rakgadi wa gago Mamoko, ke yena motho/a^{yo} tswalago dikgosi kgorong ya ga Mohlabe. Marebole o ile a tsea ke Makgwapeng Mohlabe ka lapeng la mosate e be go sena ngwana. Makgwape ke motlogolo wa ga Morei, ke yena yo we a goba a swanetse go sala a tswere kgôrô, le mohumagadi o be a swanetse godula naê.

Makgwapeng kgosi ya ga Mohlabe, a tlaêla, a thôma go kitima le dinaga ka moka a tsama a bina dimosa, kosa ya gagwe e kgolo ke e, Makgwapeng are kokoulane, Makgwapeng are kokoulane kemoka batho le bôna ba moêpêlla ka ôna mokgwa o we. Yêna a swere dithoka (mapara) ke moka a bina a tianeha ôna. E be ba morufa ka ditloo le mabêlê. Ge peu e le kgaufsi le go tswa e be

8

806
 a boya gae, a fihle are ntsha peu, ke moka ba ntshe a goma a tloge.

Moratho wa gagwe ele Ntshobjane bjalo bare a ka seke a dula setulong ka baka la gore mogolo wa gagwe o saphela, go kaone gore yena Mohumagadi a dule ka nosi, ke ge a dula ka nosi.

Bakgomana ba ka mosate ke Lee, ke ngwana wa Mamotetwa ngwana Masumu a tsere ke yena Mohumagadi. Phasuju mmagwe ke Mamorei ngwana Morei a tsere ke Makgwapeng le Pute mmagwe'ke Mokgadi ngwana Masumu o be a tsere ke Mohumagadi Marebole.

Kgosana ke Mamogagare Masumu, maina a batseta ke Matseke Masete, Modise Masete, Sebatane Masete le Masefane Masete ebe ba sa modumela gore a ka ôka kgosi, goba go efa tsa goja ka gobane e be ba gopola gore a ka bolaya kgosi, ka gore o tseba gore mogolo ke yêna. Mabatla Maseôkôma le yêna e sale yêna Masumu.

9

Dikgoro tsa maina a batho ba e be ba dula motse ka o le kgosi kowa Ntswaneng, noka ba enwa Morula, бага Masete ba dula ka nga ya Leboya, Masumu a dutsi ka nga ya borwa, motse wa Mosate o le gare. Masete o be a enwa Serobeng. Ba Makhutswi ge ba fihla ba dumedisa ka Masete, bjalo Masete a isa maduma a bôna mosate, bjalo mosate ba amogêla maduma ele gore o thômile a tsena ga Phasuku. Kgosi yare a ba tshela ba yo dula nokeng ya seduma, ke moka ba tshela ba nwa Seduma.

10

Baga Mametsa ba fihla ba tsena ka Masumu, bjalo kgosi yare go Masumu ba dula nokeng ya Sedukwi ke moka ba ya ba dula gôna. Dikgôrô tse pedi tse ba Makhutswi le ba ga Mametsa e be ba sa tsene ka kgôrô ya ga Mohlabe, ge gona le se banyakago go se bolêla e be ba botsa batho ba we ba go tsêna ka bôna. Go fihlela ba tliilo laela ba tloga mo nageng ya ga Mohlabe. Mametsa a e ya Matloumeng, Banareng ba e ya nareng, bjalo kgosi ya bôna ya bolaya ke mahlo ge ba fihla nokeng e ngwe e kgolo. Bjalo kgosi ya romela pampanyane gore sepela o tsibise Mohlabe ke mono ke bolaya ke mahlô, Mohlabe are go lukile a ba khutsise kgosi e we ya mahlô.

Maina a batho ba ba ngodilego ka godimu ke lona lekgotla la ga Mohlabe, Saai le Lokweng le bona ba ba gôna g go ahlolwa ditaba, mowe ba sa tsenego ke ge ba rera ditaba tsa lefase.

Kgosi boetswaro bja batho go kgosi.

Kgosi ke tau e a boifisa, bjalo ka gorialo mowe, batho ba motshaba, ge kgosi e bitsa monna goba mokgalabje o swanetse gore tama, ke moka a motsa taba ke moka motho a fêla are thobêla, o dikwile, are ke dikwile morena ke moka a kitima a ya a dira se we kgosi e molaetsego gore a yo se dira, ge a dihla o swanetse go kwatama fase ka khuru, a bolêlê gore modiro ola ke o feditse morena, ke moka ere go lukile ngwanaka.

11

Kgosi a ena mogwêra, mokg labje le bakgekolo ka moka e noba bahlankana le banenyana ke tsatsi le a kwatile, mohlang a thabile gona wa ba hlompha ka gore bona le bo papa.

Tsatsi le we o tla jwetsana batho ba dulegile ga botse. Le ge ba bolêla naê ka phoifo, empa tsatsi lewe o tla hwetsana ba leka go tsea dikgane le yena a bile a tsea nabo magane ba sega.

Ge a tlugile mowe a dutsigo nabo, ke moka ba sala ba mmolela ka gore leheno kgosi diile mogong, o thabile. E ka nkabe a nofela a e ba bjalo. Motho ore la go khulela o ôrêle, mola e be gona le tsa goja nkabe re tla ja re ra bjalwa.

Ge a dutsi nabo, ba no bolela, fêla ba sa fela ba molebella, ba no fela ba diô mogêrula ka leihlô ke moka ba fêla ba lebella fase.

12

Mohumagadi Marebole yo we mong mong monna wa gagwe ebego e le Mabjale, Makgwapeng e be a setse a segetse. Kgosi ena ya mosadi e be ena le soro mowe banna ba mo nageng e, ba goba ba motlwaele, a no dula a homotse. Basadi ge ba eya go yêna ba wa ka dikhuru ba sa tla le kgole, ke moka ba fihle ba we ka lesome
lesome la matsetsee, ke moka a bolele se we a se bolelago are morena, ta-
ta ba ere, ke moka are ke dikwile. Banna le bona bare go fihla ke moka a fihle a kwatame ka khuru ka etee, ya letsôgô la goja ke mo-
mo ka morena are motubatse ke moka a bolêla se we a se bolêlago ke moka a tlogê. Ge motho a tloga ntshe o ka ba ware o tsabella phuti, o tla kgona a dira mosito kowa a tlogile. Kgosi yena o be o ka seke wa hwetsana a tsere magane le batho, goba go sega nabo, bjalo kgosi ya mohuta o o ka seke wa kgona go motlwaêla. Kgosi e be ele moopa, ka baka la pôifiso ya gagwe, a gwaka gwaba le motho le ka o tee, yo we a ilego a dula naê. O bile a tla a

13 sêgêlwa ke kgosi ya Makhutswi Tima-mogolo. E be go sena motho wa monna yo we a ka bolêlago kgorong ya ga Mohlabe ka bakalla gore Makgwapeng e be ele setlaêla, ba mōna ga tee mongwageng, ge a tlilo ba botsa gore peu ga etswe. Mohlang o we morena Makgwapeng a tlile meetlwa ka moka e kgolega, kgosi ya Makhutswi Tima-mogolo tsela e thibala, o tlare go kwa gore o tlugile a kgona aetla. Morena Makgwapeng o be a tia ge a ka bolela taba batho ba seka ba e sala morago, ba swanetse go dira ka mokgwa o we a o bolêlago, e tlare ge a tlugile ke moka ba sala ba lesetsa.

Ga Mohumagadi o be a mohlompha bjalo ka batho ba bangwe o be are ge a bolêla naê, are mma kere peu a etswe, ke moka Mohumagadi are dia kwala mogatsaka. Ke moka are ke a tloga ko boya mo mere e hloga.

14 Gore batho ba tshaba kgosi o ka ba bōna ge ba enwa bjälwa, ke gore ba kakola ge ba enwa bjälwa ba bea kgorong goba ka lapeng la mong wa bjälwa. Motshedi wa bjōna o tla thōna a tshêlla batho pele ke moka kwa batho ba enetse ka moka, bjalo motshedi wa bjälwa o tla kga ka segō a fihla a kwatama pele ga kgosi, a mofa bjälwa a nwa. Ge a enwa o tla kwa ba boka kgosi wa kwa bare thobêla a difologêlê madibeng a bo tsōna, thobela wena tau ya go gola re lebetse, morena tlou, thobela, ke moka ba dira bjalo bjalo. Ge kgo i e nwa, ga/motho yo we a swanetsego gore anwe yo we a goba a swere segō o swanetse go se bea fase. Segō selam sa mathōmō a mogêlago, o mofile sebaka sa gore a ekgele ka nosi ka gobane kgosi ga ekgelwe e kga ka nosi. Ge a nwele a hose o swanetse go ga a fa molata wa gagwe ke gore molata o tlare go nwa ke moka a busetsa segō ga motshedi, bjalo a gome a kgêlê batho bjälwa.

Basadi wa kwa ba moreteletsa ka gore peladi mokgōkgōrogi mokgufsi mōna tsa kgole tsa kgaufsi a okamêla, mogatsa mogosi, mogosi se goka balimi mogokane wa badiana. Thobêla tlou ya boyago satalataleng.

15 Kgosi ba ehlabêla ka seno sa kwêna, mosadi yo we arego ge a faga buswa, bjalo are kowa mokgopong wa kgosi a tshêla sehlare ge a fihla a kwatama are o bea mogopo fase, o tla no bōna mogopo wa gagwe o ribega. Ka goriano ke gore mosadi ke thuri, e be a

a nyaka go bolaya kgosi. Kgosi e tla tsibisa batswadi ba mosadi gore ge ngwana wa lena a sa nyake go mpha dija tsa gagwe, go kaone gore a lesetse. Batswadi ba tla ômanya ngwana wa bôna, ba motsa le gore a o nyake go phela, o likisang le gore wena o tla sala wa dirang, o seke wa tsoga wa boeletsa taba e. Batho ba tlatla bosego ba go phetla ka gobane o nyaka go bolaya mong wa môbu o tla sala wa o kgôna.

Ge ele ngwana wa m tho o swanetse go êpêla sehlare sa gagwe fase. Kgosi ke letlala, o kwa le yêna kgosi ge e ethabile are, botswa bja kgosi ke molomo, maoto a kgôbê ke metsi.

16 Ke nnete, kgosi dijo tsa yona e di hwetsana ka go bolêla o ka bôna kgôbê a e kgone go sepela fase, e kgona go sepela godimu ga metsi, bjalo kgosi le yona e bjalo e sepela godimu ga batho, diatla tsa bôna ke metsi kgôbê ke kgosi.

Kgosi e a fedisa motho, ke moka a ntsha selô a rapêla. Bjalo ka monna yo mongwê wa Mahlakwana bare ke Mothakgati, monna yo ke ntwâ dumêla, bjalo ka tsatsi le lengwe go ile gwa ba le magoto a kôma. Bjalo erile ge kgosi e nwa bjalwa ge ba bangwe ba leboga ge kgosi e nwa, yena ano homola, ke moka ge a sakga bjalwa o tsea magane.

Ge kgosi e feditse go nwa yare go banna eke le botseng monna yo a tloge, mo ga se ga Mahlakwana go senago molaô, oreng a tshimela ka senonwane, banna bare thobêla, o swanetse golefa, monna a thoma go makala are akaba molato waka keng pholo engwe, ge arialo ora kgosi, a ka^slefetse lentsu le we metsi a mowêla godimu, ba moswara ba motlêma, ba mokolotanya kowa, kgosi ya

17 tsea thselane ya motia ka yôna, ba morapella, papagwe a ntsha kgomo a rapêlla ngwana wa gagwe, bare re akwa, ntsha pudi ya go tlemolla diaka, a ntsha pudi, ba m tlemolla, ba motsa gore a seke a tsoga a boeletsa, molao o mobe mo lefaseng le a re o nyake.

Taba ya mohuta o we a seona e e ka dulago e direga ka bona gela banna e ke ba setse ba nwele, ekabe ba ile ba mogobatsa, ge ba moswara o kare a ba s. are motho, ge gona ba kare ba go tlêma wa likisa golwa, a wa le bona ga geno ke thabeng e tlare ge ba go lesetsa wa ba o tletse madi. Bokaone ke ge o ka fo uula ba go pjata ka mokgwa o ba ka kgothago o sa sikinyege, gona ba tla fo go tlema ke moka ba seke ab boeletsa gogo pjata, le phato la gago

Dijo tsa kgosi o nyela kgorong, le banna ba m tse le
 bōna ba swanetse go rwala dijō tsa bōna ba di tlisa kgorong,
 ke moka ba kgobakana ba ja, ge ba kgobakane, ka gobane bous-
 18 bjo bongwē le bjo bongwē bōna le morōgō wa bjōna, bjalo le
 swanetse go no dula la lebella mogo po o we o swanetsego go tsea
 ke kgosi le morōgō ke moka le kgone le tsea mengwe le ja.
 Makgakgo a ka godimu o marotela fase, ke a we a swanetsego go
 fiwa dimpja. Go jela kgorong ke molaō o motse ka gobane mosadi
 a ka seke a kgona go go fa moratiso, o we o ba kēlago banna go
 gōhlōla.

Dijo tse we ba tlogago ba ntsha mpholō ke mapodi, ōna
 mosadi ore go rwala a isa ka ngwakong wa kgosi ke moka a fihla a
 bea, bjalo a tsea sego a huduwa, a kga a nwa. Yēna mong o tla
 hlwa a enwa mosegare. Ka mehla ge a tsoga gona le mapoto o
 swanetse gora mosadi are nkgle, bjalo a ka seke a noga a mofa
 kangtse le gore a nwe pele, ke moka akgone a mo fa.

Kgosi ya mosadi dijō tsa garwe o jēla ka labeng la gagwe.

19 Dijo tsa gagwe o apešla ke betsi ba gagwe. Le yena/ letsōgō
 la gagwe e swanetse gore ebe le letelele, gore bana ba motlwašlē
 ge a ija o fēla a ba ngathēla. Mokgalabje yo mongwe bare ke Ma-
 fotha Mohlabe ore nkile ka etela kgosi ya Makhutswi Tima-Mogolo
 ge a fihla a hwetsana kgosi ya batno e le mosi, bjalo batno ba
 ile mabjalweng. E be ele kgosi ya go dulanka maruri kgolenyana
 le motse, gona le mokgalabje yo mongwe kgorong, a fihla a dume-
 disa yena.

ke moka ba tloga ba ya ka papedi ka mowe kgosi elego
 ka ntsho. Ba fihla ba modunelisa. bjalo ga ba mowe moriting wa
 gagwe gobe gona le sethepana sa bjalwa, ele se senvana kudu.
 Kgosi vare wa dibona monna wa ga Mohlabe. nna ba nyaka go mpolaya
 o ke o bone sethepana se ba mphago bjalwa ka sōna. Mohlabe are
 20 ke a dibona thobēla, bjalo Maforōrō tsea sethepa se o hlalēšē
 kgosi ya ga Mohlabe reira ba no bea ba tloga mpholō a baka ba ntsha
 nkabē ke ntsha ke a habja bjalwa a ke borate.

Mohlabe are nna ke na lekgwi kgosi nka seke ka kgona
 go nwa bjalwa ke lebugile. Maforōrō are ga gon motho yo a ka
 tshelago kgosi sehlare, a tsea sethepana a nwa, bjalo Mohlabe

are sala ga botse m rena ke gobone, Maforôrô a tloga le Mohlabé wa mofelagetsá o ile ga a le tseleng ke moka sehlare sa mothôma, gore leoto tseleng leoto lefokeng, a molato keng, a wa nna ke hwile sethepana sela go bônagala gore e be se sa loka, o bolaya ke bohoba bja gago, a selo se motho a goba a ka nwa ke gobane o se bôna gore ke se senyana a sa lekana go fa kgosi.

21

O ile ge are wa goma o boêla gae ke moka a pallwa tseleng, ba mohwetsana ba morwala ba moisa gae. Bosego ka moka a seke a rôbala erile matla gosa ke moka a napa a ba sia. Maforôrô o bolaile ke bohoba ge m tho a nore bjalwa sebo, wa bona a sa nwe le wena o seke wa nwa. Bakeng sa gore go hwe kgos go hwile o sele.

Mediro ya kgosi ke go ahlola, le godula a enwa bjalwa, empa o swanetse goba le serapa sa gagwe sa go gasa motsoko le lebake. Kgosi e ngwe le engwe a e fapanele lebake ke gore pele ga gore a jule lekgotla o swanetse go ya sephiring sa gagwe a fihle a hlahlêle lebake a kgôgê. Tsatsi le lengwe le lengwe o tla hwetsana a hlalifile, empa o ka seke wa môna mowe a kgôgago lebake.

22

Ge ana le modirô e nore kowa banna ba le kgorong ke moka a ba roma gore ba yo modirêla modirô wa gagwe. Ke moka ba yo modirêla, ke gona go dirile vêna. Bialo ka Masala, go no ekageira banna, ka lôná lebaka le we, banna ba fêla ba gogêla maoto morago ka go tshaba modirô ya mosate fêla ba we ba dulago ka motseng wa m sate bôna ba dibolêla.

Motho a ka seke a tshaba a dira selo, ka gobane tsatsi le lengwe le lengwe ba hora, bjalo batho ba swanetse go no fela ba eya ba latella mohoro wa Mosate, gamôgô le goja nama. empa ge motho a ka no phela ka go holofêla tsa mosate o tla pallwa ke tsa gagwe, ka gobane motho a ya mosate a boê, goboya gôna ke ka mabanyana, bjalo ga gona lebaka le oka dirago modirô wa gago.

Bjalo ka monna yo Mpuru Lokweng tsatsi le lengwe le le lengwe bja sa o be a eya mosate, a i a enwa a eya gae a tagilwe. Taba ya mohuta o e tsefa fêla lebaka la marega, lebaka

la selemo goba la ponô ga go tsefe ka baka la gore gona le medirô ya go thwela matsepe, ka lebala la punô monna o swanetse go aga Masala.

23

Mosadi wa monna yo/ile a kgotlella go ripa matsane ka nosi tshemong ge ele mphini o ile a rêta motho a morêmêla. Lebaka la punô la fihla mosadi a ka seke akona go aga lesala bjalo a sita gore a ka reta monna yo mongwe gore a moagêle ele gore monna wa gagwe o gôna.

A thoma gorobela mebele a gagwe fase, bjalo ka abanyana ge monna a tlile a motsa gore naa, orenge o saphethe lesala gore mebele a bolokêgê. Monna are wa kwala mogatsaka ge boesa e sale bosego ke moka o boêla mosate.

Mosadi a bona gore mabele a gagwe a ja ke dipêba la magoro, a botsa monna a kwatile, monna o lemetse go seba ka nama le goja dilô tsa mosate le go nwabjalwa. A goma a tsoga e sale gosa sa a boela mosate. Mosadi a molatêla, a fihla mosate are go motseta wa kgosi a ekaba monna yo wakake mofile mosadi yo mongwe ka gobale mabele a ka a sinyega, ge ke motsa a nkwe, le ka mahlô a ke mone, gore ke monna wakake mone bosego.

24

Motseta wa tsea ditaba wa diisa ga kgosi, kgosi yare kgoro a e hlaole motho ge a tlile re swanetse go moga tsa goja. Ga serena ba Makhutswi o kwago bare ntlo e tletse Banareng beng ben o ba lebona lehono bare episago ba Magakala barego kgosi ya boroka se jela ngwakong. Nna ge ke mitsi ke no bona actla, bjalo motho a rakiwi.

Mosadi wa kwala bitsa monna wa gago o tlogê naê, bana ba ka lla, ka gobane re lema mabêlê re lemêla go fepa bana ka ôna, eseng go fepa dipêba. Monna a thakgo a tloga mosadi a sala a tloga ka morago. A fihla a aga lesala, mosadi are bjalo go lukile o ka noya mo oyago. Monna a napa a ripela tsela ya goya ka mosate a no fêla a eya ka kwêla.

25

Kgôrô le meloko ya kgosi. Lesaka la kgosi ke Mohlabe, ba we elego ba bina tlou. Ka lona le baka le we go busa Mohumagadi, Marebole ka moka ga bone e be ba agile Ntswaneng.

Bjalo ka ge e be e sale lebaka la manaba, e be ba

agile kgaufsi le kgaufsi, ka gobane felô fawe ba goba ba dutsi ntshe ebe gôna le lethako le lengwapa-nkwe. E be ba kutletse ka gare ga lona lethakô ba dutsi ka ntshe, legora la ntshe ele lôna lethakô le lengwapa-nkwe.

Mosegare ba dula mafôrô ka dikgakgangwe, a dula a bulegile, bjalo ge ba gôrôgile, ba swanetse go butsisisa gore ke mang yoa setsego, ke moka bare a gwa sala motho ke mokala tswalle mafôrô ka lethakô. Ke moka a go sa tsena motho. Kgôrô ya ga Masumu le yona e be ele bjalo le ya ga Pôpêla ya ga Masete e be ele ka gare ga lesaka la ga Mohlabe. Dikgôrô tse dingwe di leka matheka kgolenyana le ba mosate, bjalo ka Mongale le Raganya. Ba Makhutswi le bôna ba dutse ka thekô le бага Mametsa, ge manaba ba etla ba kitima ba botsa Masumu bjalo Masumu a kitimêlê mosate go ba tsibisa gore manaba bare ba a bône bokete. Ke moka Mohlabe a ntshe Masete le yêna Masumu ba kitime ba yo tsibisa ba Maroteng gore ka mono mannaba ba fetile. Ba Maroteng ba ntshe dira.

Ka lona lebaka le we dikôkwane tsa ntshe ke Matsôbôlôkô Masumu, Mapalakanye Maseôkôma, Moketselô Maseôkôma, Mapalakanye Masumu, Masie, Masumu, Mabatla, Maseôkôma, Makwase Pôpêla, Mokwase le lengwe leina le gagwe ke Mekana wa Tau, Mei Popela, Masefane Masete, Matau Masete le Matseke, kgosi ele Mogosi Mogokane wa badia. Matseke yo ke wa ga Masete. Baka mosate, Ntabanyane Madome le Lee Mohlabe, boraro bja bôna bana ba ngodilwego ka godimu ka moka ke ba bina tlou. Medirô wa bona ke go lebella gore melô ya kgôrô e sepele gabotse, le yana kgosi a ka seke a hlagisa molaô o mongwe ka /ntle le bôna, goba o na le polêlô e a nyakago gore batho ka moka ba ekwe, o swanetse go bolêla nabo pele, ke moka ba dumêlê, go kgone go bitsiwa pitso.

Ge go saka gwa ba bjalo, a bitsa pitso are le bôna ba tlatla ba ekwa le Matswa gutsi ba ka seke ba bolêla selô ka gobane beng ba kgôrô ba gana. Molaudisi wa ditaba tse ke Lee Mohlabe yo wemagwe elego Mamotetwa a tsere ke Mohumagadi Marebole ke mosadi wa gagwe wa pele. O belegile Ntswaneng yo we mphathô wa gagwe elego Mankwe o bulutsitse ke Mohumagadi Marebole.

Le yēna are ke bone ka mahlō ore ke dio okwa ba-
 kgalabje bo Mamogagawe le bo Ntshobjane Mohlabe ge ba dutsi
 kgorong ba bolēla melaō ya bogologolo, ka mokgwa o ya goba
 e sepela ka gōna. Se we nna ka go se bōna ka mahlō e sale
 nna modisei, keile kare ke gōrōsa dikgomo ge ke fihla nokeng
 ya serobeng, ka bona masogana a kitima a phaya dikgomo, ba
 digapa ka lebelō ba libile motong wa Mamotwane mowe go nago
 le muru o mogolo. Nna bare ke kitimēlē ka gae, ka kitima ka
 lebelo ka tsena ka gare ga motse. Tsatsi le we mollō a
 waka wa gotsiwa reile ra rōbala tsufing.

Erile ka mahube a mahubedu ke moka basadi ka
 moka ba rwala dithoto ba namela thaba ba libile sebong, sa
 muru wa mamotwane ka moka basadi ba ga Mametsa le ba
 akhutswi, basadi ba Makhutswi ba tshabēla morung wa sekare
 le ba bangwe ba ga Mongale

Dijo tsa ntshe e be ba faga gare ga mosegare mola
 le tsatsi le fisa kudu, ka gabane dikgone a dina musi o montsi.

Mohumagadi le yēna o be ana le basadi ba bangwe,
 empa a sa apara dikobō tsa bogosi.

Madome, Matau le Mapalakanye, wa pele ke wa ga
 Mohlabe, wa bobedi ke wa ga Masete wa boraro ke wa ga Masumu,
 ba ba roma gore ba kitime ba yo tsibisa ba Magakala, kgosi
 ya ntshe ele Ngwana Mohuba, ka mosana ba wa mo ge letsatsi
 le dikēla. Bare bakae, bare ba fetese Bolobedu bare a ba
 yo boya ka ene ba tlilego ka yōna. Ba dula ba ba letēla.

Rena le basadi re dutsi thabeng, banna ba fōla b
 eya ba rwala mabēlē ba etla ba efa basadi, gona le malwala
 gona motong wa Mamotwane a we ba silago ka ōna, ra fetse
 matsatsi a tsholetsego, erile ka letsatsi la busupa ba kwa
 gore mapono a nokeng ya metsi mahlatsi, bare lesetseng ba
 batamēlē, ka morago ga letsatsi ba kwa gore ba nokeng ya
 Makhutswi faga kgogo ya lla.

Ke moka bare bjalo ba kgaufsi a re balateng. Ba
 ga Mametsa ba tla ka thekō ya bokone (leboya), ba Makhutswi
 ba tla ka thekō ya borwa ba ga Mohlabe le ba Maroteng ba tla
 gare. E be gona le monna wa ga Mohlabe bare ke Mapalakanye,

monna yo o be ana le lebelo la gosisa, motho o be a ka seke a moswara.

Monna o be a swere sethunya, ba morona gore a kitimê a yo ba hloka, dira didikanetsitse manaba, are ge le ka kwa ke thunya le tsebe gore ke ba hwetsane le swanetse go tla. Monna a tloga a ya a ba hwetsana ba inametse molokwa wa patse, ore musisi o be o thunya ka mogweteng. A ba mone ke moka a lebanya yo mongwe a mothunya, bare nyepe, ge ba rwala marumu a boeletsa yo mongwe, ka kowa morago le bona baatla, bjalo a tshabêla morago a fihla a tsena direng tsa gabô.

31 Bano ebe ba swere marumu le dithunya, bjalo Mapono ba swere marumu fêla, fêla go be go na le molaudi wa bôna a kitima a eya kowa le kowa a e fa dira tsa gagwe maatla, bjalo Mapalakanye a mo lebantsha ka sethunya a mothunya a wa fase. Mapono ba bôna gorekgosi ya bôna ba bolaille ke moka ba thôma go tshaba. Ba tlogêla dikgomo le mathupja a basadi, ba fihla ba gapa dikgomo gamôgô le mathupja. Ba Magakala ba ile ba sia dikgomo tse hlano ga Mohlabe buntsi bja dikgomoba digapa ba tla ga natso, gamôgô le mathupja ala.

Yaba gona re fologa thabeng re boya gae. Gwa kgwagala gore marasana a we a go tshaba ba ile ba fihla Phalaborwa ba Phalaborwa ba gona go ba bona ka mahlô, ba ba thôma go ba hula ka mesebe, ba tshaba ba tsena Mapulaneng Mapulana ba ba bolaya. Ka morago gwa kwala gore go ile gwa phologa batho ba ba rarô.

Ke dilo tse ke ilego ka leka go dibona le ge ebe ke sa ya, empa ge ba bolêla ka tsona kgorong e be ke dikwa, a ka dibala.

32 Boetswara bja bakgomana le metsele bathong.

Ba a ba kgosi re loba ka moka yo we e tla bago kgosi a re motsebe, ke polêlô ya setshaba. Ba swanetse go hlomphe batho, ba e kokobetse bona batho ka nosi ba tseba gore motho yo ke wa leloko la bogosi.

Ge o fihlile motseng wa monna yo mongwe o swanetse go dumedisa, bôna ba tla tsee maduma a ya go mogolo wa bôna.

Ba tla goma le bona ba modumedisa ke moka maduna go fedile. Motho yo mongwe ge a fihla, a tsentsha maduna, ge ba isa go yola mogolo wa bōna, ke moka mogolo wa bōna o swanetse go a isa mola ga Mokgomana goba Motseta.

33

Ge gona le tsa go nwa, le ge o hwetsana bare ba feditse, ka gobane ba go tshaba, ba swanetse go leka ka maatla gore ba hwetsane pitsana ya go setlosa dihlong. Ba mitsetse ka ngwakong, ke moka ba motsa gore o hwetsana re feditse bjalwa, bjalo bjo na bjo o / hwetsane e be re sa beetse yo mongwe, bjalo re gatile ke lena ba bagolo. Ke moka wa leboga leyōna wa nwa. Ge o hwetsana motho re feditse bjalwa a go sekella tlala, wa ba wa tloga a go sekella, o tsebe ga botse gore motho yola wa reresisa. Le ge o tseba ga botse gore bjalwa a bofele, phihlō e gona, a ena ~~ka~~ taba ena le beng ba yōna. Ka gobane le yena a dula a le nosi, ona le batho ba nwehetsenago nabo. O seke wa mokwatela, o mothabise.

Motho wa go sehlomphe batho a e kgogomosa, a ba a ba le dipelonkgo, ge a ile a dumala selō wa hwetsana a kwatile, a se wa leloko la bogosi, motho wa mohuta o we ke gore ke mpja. Le melatong, batho gamōgō le lōna lekgotla ge a bolēla ditaba a bake ba motheletse ka baka la gore, o bolēla tsobotsi (lehufa) la go hufēgēla motho, gore lehono re hlakane ka gobane maloba o ile wa nkōna bjalwa goba nama ya kgomo.

34

Modiro wa boma ke golamolanya batho ge ba fapane, gamogo le go ripela batho ba ba bakago mosela ya masemo. Gona lebaka le we manaba a ka tsenago nageng, ke bona balaudi ba ntwā, le go dira gore batho ba galafe ka gohlohleletsa ke bōna ka gobane ke bona balaudi, motho o tlaleka ka maatla gore a bolaē lenaba gore ba motumise.

Gona le molaō o barego setshaba ka moka yo we a dirago bjalwa o swanetse go ntsha sebegō. Bjalo kgōrō tsena nne tse a dintshe, bjalo ka ge ke setse ke dihlalusitse gore ke bona beng ba naga. Molaō wa bona bare mafelong gangwaga ba omēla bjalwa ke moka ba sadi ba rwala ka magapa ba isa mosate go bolela gore e lebaka ke ja ke gokōna lehono ya gago telō ke ee morena.

Ge mokgomana a kare a ile go kgopêla bjalwa a bo, hwetsana a bonwa le bjôna bja monwa, a robala, ka mokgwa o ba hlompago ka ôna, ge boesa ba molaela kgogo, ke gore le yena mong wa motse o dio bona gore kganthe ke nna motho ka gobane ba bagolo ba noba ba robala motseng waka. Diphihlô di tla ntshiwa ka moka ba mmofa a nwa.

35

Ge letsatsi le fisa mabele a ehwa ke bôna ba we ba swanetse go go bolela le kgosi gore molato keng, lesaba le tla palakana ka bala la nanedi e, ekabe morena a pjele y bana ba ba gagwe, ba bolaya ke lenyôra, kgosi e tla ba fetola ka molaô, are ke a lekwa batubatse e fêla dilô tse we a ditsebe ke motho, fela boêlang gae.

Kgosi e swanetse go laola pele a kwe gore naa molato keng, ditaola di tla motsa gore molato keng. Ge ditaola di kare a badimu, ba swanetse go laolêla, se we ba swanetsego go bega badimu ka sôna, ge ele kgomo goba nku goba go phasa fêla ka mahlatswa leselô, goba go gaolêla manaka a pula ditaola di tla supa.

Ge ele go phasa fela ka mahlatswa leselô, a gona taba e a ka ba botsago, ono homola, ke moka a botsa Mohumagadi a dira phufutsa, a bitsa fela motho yo we ditaola diilego tsa mo area, a ya a phasa. Badimu ba kgosi tsa ga Mohlabe go fêla ba ga Pôpêla goba kgadi ya ga Mohlabe e kgolo.

36

Popela o fa badimu goba go rapela ka gobane dikgosi tse dirobetsego kowa mabitleng ke ditlogolwana tsa gagwe. Masumu ge ba loma ngwaga o moswa ke yena a lomago pele, a kgona a e fa ba Mohlabe, lebaka ke gore ke yo mogolo Mohlabe ke yo monyana. Difeke go loma yo mogolo pele ka morago ke lekgothwane.

Mikgotla batho ke bona beng ba kgoro ba we ba ya go ba fetoga dikgotla batho. Ba ba dikgotla batho ge ngwaga ele o mothata, ke gore ge letsatsi le fisa bjalo ditaola tsa bolêla gore le swanetse go gaolêla manaka a pula ka madi a motho.

Kgosi ge e tso boya e swanetse go bitsa beng ba kgôrô ba ê ba dula sephiri se segolo, mowe motho a ka sekego a kwa se we ba se bolêlago. Go gaolêla ga go nyakege madi a

sele go nyakega madi a bana ba leloko la bozosi, bjalo ka ngwana wa Mohlabe, wa Masumá, wa Pôpêla le Masete.

Ka lona lebaka le we ka morago ga mo morêrô wa bôna wa sephiring o fedile, bjalo go reriwa gore batho ba swanetse go tsibiswa gore ke mabaka Ya dipula, batswadi ba bana ba swanetse go hlôkômêla bana ba bôna, ka gobane mapono malala a keteka a ka tsea bana ke moka le bona ba ôulê ba tseba taba e, ka moswana mmago ngwana a seke a lla ka motho.

Ke moka bakgomana ba thôma go sepela le matsibugô gam go le ditsela ba phuthetse merwalô ya bôna, ba sepela ka ba babedi, ba bedi. Ba bona ngeana wa yo mongwe ke moka ba mo supa ka monwana, o ba sala nthago, a ba sepele tseleng ka baka le we, ba aroga ba sepela le lefoka. Ge a diô tsefha lefokeng, ke moka ba swata ngwana ba moripa leleme ba mofakela ka lesakeng, ba yo bega kgosi.

Ke moka ba tloga ka lona lebaka le we, ba yo fihla mowe manaka a pula anego ntshe, mo we elego pitseng, ke moka ba falatsetsa madi godimu ga ôna. Kgosi e thoma go lebanya ka mokgwa o e tsebago ka ôna.

38

Lentsho le tla hlomotsa gare ga mosegare ko wa ditshwene disusutse bana ke moka la thôma go duma, bjalo ka ge le no fela le duma pula e sane, a ba kgathale ke moka pula e thome gona letsatsi lefisa mo we yo mongwe le yo mongwe a tla rego a fihla ga e, a fihla a kolobile, ele gore moditseleng ba sepela godimu ga metsi, dinoka diêla goêla le bo makgetwane. Bo magerwane ke dinoka tse dielago ka pula mohlang pula e se gôna a diêle.

Tshwenyana ya madimabe e tla ba gôna ge bana ba fihla magae, goba ke badisi goba basetsana, ke moka ngwana yo mongwe ga gôna, bjalo ba mmagwe o tsama a butsisana bana ba bangwe gore ngwana waka yêna o kae. Ke moka ba bolela gore a re tsebe, re ile ga rere bokete a re gomela, yonaa, ngwanake o tla tseiwa ba tla lala ba nyakêla, ba ba ba lapa ba boela malaong.

Ka moswana lentsu le swanetse go fihla mosate, kgosi e tla bolela gore ga lena hlôkômêlô keile ka hiaba mokgosi wa gore le hlôkômêlê bana mabaka a loka ke mabaka a

39

dipula. Ke moka o ntsha banna ba tsama ba kitima le dinoka le metsana ba lebella ngwana, ba ratha le dinoka ba sobella kgogo ya lla.

Beng ba kgôrô gamôgô le kgosi ba tsebêla pelong, ba no dira moanô gore motswadi le batho ba seke ba lemoga. Ka gobane ba ka tloga mo nageng e, bare ba re fetsetsa bana, rena re tlogola kang bare, mohlane o gola ka dithabi. Mafelô ba tla ba ba lapa, ke moka motswadi wa ngwana le lebitla la ngwana wa gagwe a ka seke a le bôna.

Ge ditaola diile tsa bolêla gore go belaela Badimu, go nyakega kgomo, o swanetse go bitsa bona beng ba kgoro go ba botsa mantso a, bjalo, ba bee letsatsi le we ba swanetsego go hlaba kgomo ka badimung. Bjalo mo we a go kgethiwi motho, motho yo mongwe le yo mongwe yo we a bônago sebaka o swanetse go ya gamôgô le bana, go ja nama. Ka gobane nama ya badimu a ena moabê, yo mongwe le yo mongwe yo we a e nyakago o no sega a ja. E ngwe ba apea ka dipitsa, le gona nama ya badimu a ba loke ka letswai.

Nama ena ya badimu ena, geba ija, ba e jêla mabitleng ka moka ga yôna, ga gona motho yo a ka rwalago a ya nayô gae, marapô a yôna ba kgobakantsha felô go tee, mokgopa wa yôna ba bipa lebitla ka ôna, dinata tse we di setsego gamôgô le marapô ba a kgobakanya ba a bea godimu ga mokgopa dimpja di tla sala diija.

Ba we elego beng ba naga ba swanetse go ba fasella marala a kgomo matsogong a bona ka letsogong la mphapa. Bjalo marala ana a dipheko, motho a go kolle, lona ka nosi le swanetse go no kgaoga la bjela, ka gorialo mo we ke gore bôna badimu ba le tsere. Nku le yôna ba no eja ka ôna mokgwa o we ba jago nama ya kgomo, le marala a yôna ba ba gokêlla. Dilô tsa go ya badimung di swanetse gore ebe tse dintso.

Ge ditaola di boletse thereso ge ba boela magae, ba swanetse go kitima ba tshaba pula, ke gore ditaola diteile nnete.

Ge kgosi e teile kôna, makgolo wa koma o swanetse gore ebe motseta wa kgosi. Makgolo wa kôna ebe ele Matau Masete ke

yena yo we a laolago kōma, empa ditaêlō ka moka o di hwetsana ga kgosi. Motho yo mongwe le yo mongwe, goba bakgomana le batseta baka seke ba dira kōma ka mokgwa o ba ratago kantle le tumêllō ya makgolo wa kōma.

Kgosi ke ngwana a e sepele, e ka fo ya ka mphathong ga tee goba ga bedi la mafêllō o tshuba mphathō, empa ga go tshubi yēna ka letsōgō la gagwe, motshubi ke yēna makgolo wa kōma, le mesobō e swanetse go tsea ke yēna a isa ka gae, e le ka molope sa ka molopeng se tseba ke yena mong wa molope. Ge a fihlile ka gae o bea mo we motho a ka sebeng a e bōna, ka moswana o tla tsoga a e fa kgosi.

42

Ge ele mabapi le taolo ya masemo, Mohlabe o laola masemo a temō ya gagwe. Masumu le yēna o bjalo, Pōpēla le yēna le Masete ba laola ditemō tsa bōna. Ga gona yo mongwe a kayago a laola tsa temō ya yo mongwe ele gore a tsebe mesela ya masemo.

Batho ba lesika a bogosi, bōna ba laola temō ya kgosi. Modirō o mongwe wa bōna ke go thusa kgosi modirō ya malapeng a gagwe. Kgosi le yēna o ba tseisa basadi ka dikgomo tsa gagwe tsa kgōrō. Lehumō la mosotho ke mosadi, gela a bago le mosadi ke moka a sa belaēla selō. Ge ele ka ngeng ya lehumō la diruiwa, ke ditshowana tsa mafêllō mo we ba kabago ba phala ke motho fēla.

Kgosi ka nosi o no fēla a ba rēkēla dikobō ka baka la gor. o bōna gore ba mothusa. Yo we a sa mothusego ka selō a na taba naē, ke monna o swanetse go e ponēla. Kudu selō se ba se somelago mo kgorong; ke mogōlō go ja nama. Gare ge a sa thuse kgosi are, mohlomong gona le se a se bakago, go mohlōmpa wa mohlōmpa ka baka la gore ke mogolo wa gagwe.

43

Masumu Mohlabe ke bana ba mosadi, papago bona ebe ele Morena Segopane. Bjalo mogolo ke Masumu, moratho ke Mohlabe. Masumu a seke a kwa sewe papagwe a motsago, moratho a ekwa se we papagwe a motsago le ge a ka moroma o be a phakisa a boya/pele. Ka gorialo mo we ditaelō ka moka o ile a difa moratho, mogolwane a feta le moreba ya gagwe.

Mohlabe a tseba ga botse gore ke nna yo monyana, bogosi bo ya tseba, ka baka la gore o nore o dutai o sa diri solo, wa kwa bare nama ela se e buule thobēla.

Ke moka kgosi ya kgetha e we a e nyakago, ke moka a kgona a baafa.

44

Batho ba fela ba eya ga Masumu ge letsatsi le fisa, bjalo Mogolwane are a ke ditsebe, mohlomong le ka ya ga moratho waka yêna mogongwe wa e tseba. Ge ba fihla go yêna o ba botsa sepelang ga kgosi nna ke nna ngwana a ke tsebe selô.

Bjalo ka ge batho ba ile ba bona gore kgosi ebe e nyaka moratho, le gore ge a dutsi nabô, o be a fêla a ba botsa gore ngwana waka ke yo, ka gobane o kwa s we ke motsago le mereba a nayô, ka gorialo mo we ditaêlô ka moka ga tsôna ke tla laêla yêna.

Monna yo mongwe bare ke wa ga Masete empa leina la gagwe a ba le tsebe kagobane ke bagologolo. A ntsha kgomo ka sephiring a fa moratho, are ke lôba pula, are a ke tsebe fêla re tla no bôna.

Mohlabe a tloga a fihla mo we manaka a pula a nago gôna a dira ka mokgwa o we mokgalabje a go musupa ka ôna. Go ile gwana pula e kgolo, ka gobane kgomo e rwala ngwaga ka moka, e ile ya rwala ngwaga o we. Ba budusa mabêlâ a mantsi.

45

Gana mo we batho a ba tsebe gore ke nang yo we wa go nesa pula. Selemo se sengwe sa fihla, kgomo ya bobedi a e gôna ya go loba pula.

Moratho le yena a no dula a homola letsatsi la fisa mola mabele a setse ab a magolo. Batho ba ntsha dikgomo ba eya ga Morona Masumu bjalo a gana go diagomêla are a ke tsebe pula.

Mokgalabje yo we wa ga Masete are go yo mongwe wa ga Pôpêla ge ôna le kgomo, o ka ntsha ko lôba pula, o tla bôna ena. A mutsisa gore o loba kae, are, nna ke a go tseba, fêla ke tla go botsa tsatsi le ke bona ena. Pôpêla are ya hlôka gona o buise kgomo yaka. Masete are go lukile ke tla e buisa.

Pôpêla a mosupa kgomo ke moka Masete a tloga bosego a fihla ga Mohlabe are thobêla, ke tlile mo ka baka lagore arena moriti o we re ka manallago go ôna. Ka gorialo mo we kere mula ntlo wa nyalwa ke sa b ile gape ka kgomo.

46

Mantsu a gagwe a ile amogelwa are go ^{K34/82} Masete fela re tla no bona, Masete are go tloga mowe a ya ga Pôpêla are ke tswa ntshe fela kgosi e itse ke tla bona. Ge letsatsi le dikêla pula ya thoma gona, ke moka ya ba pula ga e hloke ka baka la kgomo ewe, ya rwala ngwaga ka moka.

Ke moka Masete a thoma go hlaloseisa Pôpêla ngaka ya pula. Ka selemo sa boraro, la goma la fisa, ka lona lebaka le we Popela a nyaka go ya le Masete go bona gore a ekaba ke nnete, Mohlabe a ya a gana are lena le a ntseba gore ka otee yo we a ka tseago boloi a supa moratho, boloi bja Papa le mma bo tseba ke mogolo waka. Ba ile ba wa fase ka lehlakori, a baere ke tla bona.

47

Ge ba tlogile ke moka a sala a tloga a ya mo we a ilego a laelwa ka papagwe, a fihla a dira ka mokgwa o we a golaelwa ka ona. Pula ya boya ya na, Pôpêla le Masete ba bona gore moratho o tseba pula ke moka ba thoma go nyefola mogolwane.

Ga na mowe lesaba ka moka ba thoma go rorisa moratho, ke moka ba ya ba loba pula go yena. Moratho a kwa ga botse gore thobele e a tsefa ke moka ba fapana le mogolwane, mogolwane a tloga a ya a ga motse wa gagwe Mangonyane. Moratho a sala ntswa-neng a sala a tia kômana Masumu le yena a yo tia Meropa mola Mangonyane.

48

Masete le Pôpêla ba bolêla le Mohlabe gore wa bona selete ka se tee ga go direge gore mohututu a lle seleteng kame tee, go gaone gore o tsibise ba Magakala, ke moka yena Masete le Pôpêla ba rotoga ba ya Magakala ba yo bega ditaba tse ka gobane ba hloka go bega ka morago ba ka dira ntwana.

Kgosi ya Magakala e ile ya romêla banna gore ba tle ba kwe diphapano tse we, fela ge le fihlile, le seke la dira ntwana, bogosi ke batho, ga gona motho yo a ka busago motho ka o tee, yo we anago le setshaba ke yena yo we elego kgosi.

Baile ba theoga ba tla boroka ba fihla gwa bitsiwa pitso e kgolo, batho ka moka ba kgobakana kgorong ya Ntswane bjalo ge ba kgobakane ba tsena ditabeng.

Beng ba kgoro ke setse ke hlalusitse, Pôpêla le Masete ba bolela gore kgosi ke Mohlabe ka baka la gore papagwe

o ile are re lebelle yêna, ka baka la gore ke yêna ngwana ya
we a kwilego ditaêlo tsaka la monyatsa lefase le tla hwa.

Re ile ra ya ga mogolwane re eya go loba pula bjalo
pula a re e tsebe, bjalo ge re eya ga moratho, ra hwetsana ele
gore wa e tseba ka baka la gore papagwe o molaetse.

49

Bogosi ke pula, bjalo ga gona motho yo a ka dumêlago
go bolaya ke mogau. Bjalo bare go Masumu letsatsi la lehono
o ke o nese pula, Masumu are nna a ke tsebe pula. Bare a
Mohlabe wena wa e tseba, are kgosi fela papa o ile a ntaêla
bjalo ka gorialo mo we a tloga a fihla mowe manaka a pula a nego
gôna a fihla a dira ka mokgwa o we a dulago a dira ka ôna.
Pula yana, batho bare thobêla.

Bjalo ba Magakala bare go Masumu o tsebe gore bogosi
ke Pula ka gorialo mo we bona setshaba ka moka se dumela gore
kgosi ke moratho wa gago ka baka la setshaba gamôgô le ditaêlô
tsa papago dire kgosi ke moratho wa gago ka baka la gore manaka
a pula o supile yêna. Morena o ile re go botse gore Mahututu
a lle selete ka se tee, o se sa letsa kômana.

50

Ke ge Masumu a tloga a yo dula Monamalla. Empa bana
ba motho a bako ba fapana o ile a goma a boya mo ba sa boeleng
ke teeng maruping ba boêla, a fihla are thobêla go Mohlabe,
Mohlabe a seke a ba le lehufa a modumêla.

O ka bôna gore ke nnete ge ba loma lerotse go
swanetse go loma Masumu pele, ke moka ba tsee le lengwe ha yo
fa Mohlabe. Masumu o boya a sekgwese monamalla ga mmakgopa
dibarudi arego kgomo le batho, o boya Segodikane Moseteng gara
Madome o thata gara Mohlaka o fetsa ke mabudi, Segodikane o
isa moano o boya setalataleng, re boya tubatse tletlolo, tubatse
ra gasa pudi e a nama ra tsoga re ekga morôgô.

Mohlabe o boya Segodikane Maseteng gara mogo o mabêlê
gara mogo mo enywa hlêlê moatsa go rasa mafotla, Segodikane ree
isa moanô re boya setalataleng.

51

Ke motubabe moka mosega, mohlakwana, kowa ga gesu
tubatse ra gasa Pôdi e a nama ra tsoga re kga morôgô.

Monamalla ke mo we Masumu a go re go fapana le
moratho a tloga a ya a dula gôna.

Mogo o Mabêlê ke mo we Mohlabe a goya a goma ntshe ge Selote a e ya Phalaborwa. Sêlote ke kgosi ya batubatse ba we lehono elego Saai kgosi ya bona ele Masisimale.

52

Kgosi e busa banna, bjalo Mohumagadi o busa basadi. Kgosi ena le moota (tshemo), moota ona o lena ke batho ke gore setshaba ka moka. Ba swanetse go tsogêla ka dipane tsa bôna ba yo lema, yo mongwe le yo mongwe mohlomong ge moota ele o monyana dipane dipatagana, ba moto o mongwe ba tikêla êkêrê. Motseta wa kgosi o tsogela masemo go bona ge ba lema le go ba gasetsa peu yo we leina la gagwe elego Matau Masete. Dijo a ba fiwi tsa go ja yo mongwe le yo mongwe o ja ka lapeng la gagwe Lebaka la go hlagola ge le fihlile, basadi ba motse ka moka ba yo hlagola moota wa kgosi, mowe ba lebella ke Mohumagadi fêla ga goe yena ka nosi, go ya ngwetsi wa gagwe. Bjalo ka ge ka lebaka le we ebe go busa Mohumagadi ^{ma}arebole, ngwetsi ya gagwe wa pele ke Mamotetwa ngwana Masumu ke yena yo we a gobaa ba lebella gamôgô le ngwetsi wa bobedi Mokgadi ngwana Masumu.

53

Ngwetsi ya pele ke Mamotetwa yo we ka molaô elego yoomogolo bjalo Mokgalabje yo Mamogagare a fihla ga Mohumagadi are wena a wa kgona go tsea, o dirila ka go tsea ka lapeng la bo Mamotetwa ka gobane ke lapa le lenyana, lapa le legolo ke la ngwana Thekwane Maboganyane. Mohumagadi a dira ka mokgwa ola a butshêgo ke Mamogagare Masumu ke ge a e ya a tsea Mokgadi. Ke ge Mamogagare are yo mogolo ke Mokgadi Mamotetwa ke kgababe mohlatswa wa ga Mohlabe, ke moka Mamotetwa a boêla morago, Mokgadi e ba yo mogolo. Punô ge e fihlile basadi ba swanetse go roba mabele mooteeng, ke moka ba a fole ba rwale ka diroto ba ise ka lapeng la Mohumagadi. Basadi bjalo ka ge ele ba apele ba tsoga ba fagela bana ba bona megabo, ba kgona ba eya mooteng.

Motho yo we kgosi e karego e tsibisitse gore go iwa mooteng a seke a ya ona le molato. Tefo ya molato o we ke pudi ge motho a bolêla ga botse ka/baka ^{ma} a gagwe. Ge e ba a bolele ga botse ke pudi tse pedi.

Tsa lapa la kgosi, basadi ba kgosi e be ba e ba babararo mosadi wa pele ke Mamotetwa ngwana Masumu, yo we a ilego a tsea

ke yena Mohumagadi Marebole ka dikgomo tsa kgoro, o ile a tseiwa ka lesome la dikgomo fêla le dipudi tse hlaano. Papagwe Mamotetwa ke Masie, mmagwe ke Dikgwegwane.

54

Mosadi wa bobedi ke Mokgadi ngwana Masumu, le yêna o ile a tseiwa ka dikgomo tsakgôrô, yena ke dikgomo tse diphethago menwana e medi le lesome la dipudi. Papagwe ke Mamogagare, mmagwe ke Maboganyane ngwana Thekwane.

Mosadi wa boraro ke Mamorei ngwana Morei, o ile a tseiwa ka dikgomo tsa kgôrô. Mosadi yo o ile a tseiwa ka dilô tsa kgôrô, fela go kgwagala gore ebe ele dipudi le dinku dina le kgomo ka e tee. Bjalo ka ge e le batho ba ba goba ba dula ga Mokgotho mmagwe leina la gagwe a le gopolwe, fêla papagwe ke Semukgisi.

Mamotetwa a bêlêgêla bana ba gagwe fase, a ba le ngwana ka o tee yo we leina la gagwe ele Lee go ba Mokômêla. Mokômêla ke gore mabêlê a feditse ke seboko, bjalo gwa phêpêla lebêlê ka le tee, ka gorialo mo we gona le motho yo anago le holofêlô ya gore o tla re phelêla. Modimo o ile wa ba fa yêna a phela.

55

Mokgadi a belega bana ba Sekwatapeng, Mokaile, Maboï Madisane, Matsebe, Sepalo le Maleôpeng.

Mamorei a bêlêgêla fase gwa sala ngwana wa Mohlankana ka otee, yo we leina la gagwe elego Phasuku ke motlogolo waga Morei. Mamorei o be a e tla ga rakgadi wa gagwe Mamorei yo we a goba a tsere ke Morena Maphuphe le Mohumagadi Marebole, Marebole ke ngwana Pôpêla wa lesika la kgôrô ya ga Mokana wa tau.

Mohumagadi Marebole e be ele mopa. Mamorei a ba le bana, fêla go gopolwa bana ba ba bedi ba bahlankana, ke Makgwapeng le Ntshobjane. Mosadi yona wa boraro yo, o ngwadiwa goba mosadi wa boraro, ka baka la gore Makgwapeng e be ele setlaêla bjalo Ntshobjane a sa hlokomele mosadi wa mogolo wa gagwe Mamorei ke moka a hlôkômêla ke Mohumagadi.

Mamogagare o ile a fetsa lesaba la Mohlabe bana ba Mamotetwa le ba Mamorei gwa sala bana ba Mokgadi are ke kgola metlwa gore batlogôlo baka e tle e be dikgosi.

56

Mohumagadi Marebole a hwa, ka morago ga selemo ka se tee, Makgwapeng a hwa. Ngwana wa Mamotetwa ke yo monyana le bana ba Mokgadi le ngwana wa Mamorei.

Monna yo we a setsego ka kgorong ya ga Mohlabe ke Ntshobjane motlogolo wa ga Morei. Ka morago ga sellô sa Mohumagadi, beng ba kgoro ba kgobakana, Mamogagare Masumu, Tsekete Masumu, Masie, Masumu, Mai Pôpêla, Mosilo Pôpêla, Motsebore Pôpêla, Matau Masete, Sebatane Masete le Sagasaga goba Matebete Masete. Bakgobakanya ke Ntshobjane Mohlabe.

Ntshobjane a ema pele ga bana are bjalo ba bina tlou, le bitsitse ke nna mabapi le moriti ola wa rena o re tlogetse, bjalo nna a ke tsebe gore go swanetse gore re dire bjang, ke moka ba bina tlou a dula fase.

Ba ga Morei a ba bitsiwa mo sephireng se we, yo nola a bulang molomo ke motlogolo wa ga Morei, ka bakala gobane a sebeng ba kgôrô ba ka seke ba kgona go ba tsentsha.

57

Mamogagare a ema are thobêla ba tubatse, ditaba dia akwala, ke nnete gore ditaba di bolôlwê. Pêla taba e e tsibjago, kgosi ya kgoro e ke Popela, lehono rena re na le bana ba rena ba we ba tserego ke ngwana Popela bjalo lehono o bile o tlile o re tlogetse a sesu a tsee ngwana wa kgaitsemi ya gaggwe. Bjalo bana ba rena ba tlile mo a ba tla ga rakgadi ya bona, ke mathômô ba tsena kakgôrô e. Le ka bona yo we a swanetsego go sala a lebeletse kgoro, gorialo a dula fase.

Matau Masete a ema a bolela, are ditaba re a dikwa ba bina tlou, le lena le a bona ka mahlo gore mona kgorong ba ga Mohlabe ba fedile go setse yo Mohlogolo wa ga Morei, bjalo ka gorialo mo we a ke bone gore go sana le ngwana yo mongwe yo le ka hlwago le bolela ka yena, bana ba bangwe ba e sale bosego. Bjalo ke butsisisa wena monna wa ga Mohlabe gore re botse ga botse gore Mohumagadi o be a sake a go botsa taba mabapi le ditaba tsa bogosi.

58

Ntshobjane are thobela ke a kgolwa ga gona motho yo a sakago a kwa, kgosi gamogo le mogolo waka, ka gobane e be ba no dula ba bolela, mosadi wa pele ke Mamotetwa bjalo ona le ngwana yo we elego Lee. Mamogagare a botsa Mohu gore ngwana wa

wa lapa le legolo e Mokgadi nkabe o tsee yêna, bjalo ke ge a yo motsea le yêna ona le ngwana leina ke Sekgwatapeng ka moka ke batlogolo ba Masumu. Yena Mohumagadi le Mamogagare bare kgosi e swanetse gore ebe Sekwatapeng, Makgwapeng a bolêla gore se kgosi, a ka mpa a swanêla ngwana wa Pôpêla a e a tsee mosadi ga Pôpêla e be setima mollô, ke moka ke mo we ka goba ke fela ke kwa ntshe.

Sabatana Masete are morena bjalo re kwile ditaba ga botse. Mosadi wa pele le wa morago mogolo ke mang, bare ke mosadi wa pele ka gobane o nt hitse lesogana thakeng, bjalo lehono go ya kang ge ngwana wa Mokgadi e tloba yo mogolo go ngwana wa Mamotetwa, bare le rena re a makala, are ga go direge ba bina tlou, mo ba loma diphoko tsa ga Mohlabe, moratho a ̄a seke a lomela mogolwane lerotse pele. Banna ka moka ba dumelana le polelo ya Sebatane.

59

Masie Masumu ke Malone wa Lee, ar. a ke le nyatse ba bina tlou, ditaba tse ka moka le boletsego mona ke a dikwa, bjalo yola moradi waka ga gona se ba musupilego, ba supile Mokgadi e fela ba moetlitse nthago, go swanetse gore go sepela gana mo we go boletsego kgosi le Mamogagare ka baka la gore ngwana wa ka o be a sa siti go bêlêga o belegile bana ba bantsi bjalo ba ga Mohlabe ba ga gara bare go ka tla gwaba ka ôna mokgwa o le bolêlago ka ôna.

Mamotetwa a kwa lentsu la papagwe ge a bolela ka kgorong, bjalo a fihlakgorong a fihla a kwatama fase ka dikhuru are, dikgosi nna le batswadi ba ka e so bake ba e ba dikgosi le gona le a mpona ke fedile teng, empa/ke^a na ngwana.

60

Ge ele Mamogagare tshetlo e wile le muludi. Sagasaga Masete are le a tswenyega ka go bolêla empa gona ele nnete gore le hwetsane lenanêô le ditaba. Ntshobjane a swarêle Sekwatapeng fela le yana matlilo dula setulong a butsiwe gore a ô a tsee mosadi ga Popela ke yena mong wa mosasa o. Banna ba ga Mohlabe ba kwana le gore^{go}/be bjalo.

Ntshobjane a dula setulong, ke batho ba kgale mphathô wa gagwe a ba o tsebe. Mohumagadi o hwile ka mphatho wa Mankwe, bjalo Ntshobjane a bolaltsa Melau, Matuba le Mangana, ele gore

Sekwatapeng o ile bokgolwa.

Erile ka bogwera bja Manala a boya, ge a fihla a tsena gae, a hwetsana gore banna ba ka mphathong gamōgō le morena Ntshobjane . A napa a fetela ka mphathong, o rile ge a fihlile batho ba ~~o~~ modumedisa, Morena Ntshobjane a gopola mogolo o mobe wa gore ke monna o fihlile ke moka a tllilo nkamoga setulo.

61

Kgosi ya batho a napa a tloga a fihla ka gae, a fihla a tsea sethunya, a botsa basadi gore ko molaya, ka bakala gore setulo a sa molebana. Mmagwe Sekwatapeng pelo ya thoma go kgaoga, ya ba o fihla ka mphathong, o ile kowa a nekella gore ke a thunya, ya ba banna ba setse ba mone ba swana sethunya, ~~ba~~ ba tsea Sekwatapeng a ya ka gae.

Ele gore ba ile gorera morero wa/^{go}bea Ntshobjane gore a dule setolong ba bitsa pitso ya gore setshaba ka moka mo we pitsong go ya banna fēla, ka gobane basadi a ba tsene pitsong ya banna. Baile ba hlalose tsa setshaba gore le tsebe gore kgosi lehonno ke Ntshobjane fela o lela ngwana wa Mokgadi Sekwatapeng, e tlare ge a gotsee a a fologa setulong.

62'

Bjalo ka baka le we Morena Ntshobjane a ilego a dira ka lona, a nyaka go bolaya kgosi. Bogwera bo ile bja phakisa boaloga, ka pele nyana ba bitsa pitso ya go tsibisa setshaba gore lehonno Ntshobjane a e sale kgosi, ngwana o godile lehonno le a mona le motsebe gore ke kgosi. Go ile gwa bolēla Masete Matau, Le Mei Popela bare go bona le yena re meile mo tulong e, empa le a tseba gore tuto a se ya gagwe, ka baka la gore ke motlogole wa ga Masumua yena o swanetse gore go gola a hlōphē dikgomo a yo tsea Mohumagadi ga Pōpēla.

Ka molaō batho gamogo le beng ba kgoro ebe ba swanetse go bitsa ke yena Morena Ntshobjane a ba tsibise gore ngwana yola o gotse bjalo o swanetse go hwetsana di tswanelo tsa gagwe. E be e tlabo mokgalabje wa go ruta ngwana melaō ya kgoro gamōgō le ya naga. Ba ile ba montsha motsong Ntshobjane a tloga a ya a dula moso wa noka ya moroġa mowe barego ke Mamoritane ba bone gore a ka bolaya kgosi.

Ge ele ditabeng o be a etla fêla ka mo we kgosi eiego ka gôna
o be sa tsene o be are go bolêla ditaba, ke moka a no tloga
bjalo ka batho ba bangwe, ge tsa go ja dilegona o no ja le
batho ba bangwe.

63

Mohumagadi Marebole o hwile a dirile bogwera le ba
Makhutswi le Morena Tima-Mogolo, bjalo Morena Tima-Mogolo a
dula le Mohumagadi. Ke lebaka le we a ilego a hwetsana manaka
a pula a ga Mohlabane ka gobane o ile are go yêna tlisa ke go
swarêle, ke moka Mohumagadi a mofa.

Mohumagadi o ile go hwa, ke moka Morena Ntshobjane
a ya a loba pula Segorwana ke gona Makhutswi mo we kgosi ya goba
e dula gôna. Morena Sekwatapeng le yena a ya a loba pula
Makhutswi ke gona e le moka ba Makhutswi bare goletse ka baka
la manaka a pula.

Mofena Sekwatapeng o hwile a bolutsitse mephathô e,
Makgau, Magasa, Madikwa, Magakwa, Melau, Manala ka mphathô wa
bosupa a hwa o we leina la ona eiego mohlaka moroto.

64

Kgosi e swanetse gore go bolotsa gwa feta mengwaga e
medi goba e meraro a sa bolotse, ka baka la gore bare ge aka no
bolotsa ngwaga o mongwe le yo mongwe o tla phakisa a ehwa mênô
a gagwe e sale a masweu. Ka baka la gore Mphathô wa busupa
wa ila, o swanetse go hwa a sa su a o alose, ke mokgwa o we o kwago
bare tshupa e a ila. Baredi ba kgosi ba fotseiwa ke motho yo
mongwe le yo mongwe. Madisana o ile a tseiwa Magakala ke
Mokgomana wa ntshe. Matsebe o ile a tsea ke Tseke Mogofe enoba
motho fêla.

Go bjalo ka baredi ba Morena Sekwatapeng yêna o be ana
le basadi ba ba ntsi ba we maina a bona eiego go, Mafefera ke
mosadi wa pele ke ngwana Pô êla o ile a phêtha taêlo ela bago
molaêla, ke yêna Mohumagadi. A bêtêga ngwana wa mohlankana ka
o tee yo we leina la gagwe eiego Matshubeng. Basetšana ka ba
bedi ke Molawa yo we a ilego a tsea ke бага Masete ke Tomotea,
ke mokgomana wa yôna kgôrô ena. Wa bobedi ke Matsebe a tsea
ke ba ga Moagi ke monna yo barego ke Mamogale ke motho fêla.

65

Mafefera papagwe ke Mokana wa Tau Pôpêla, mmagwe ke

ke ngwana Masilu ngwana Mokgotho. Leina le lengwe la Mafefera ke Maphefo o ile a tseiwa ka dikgomo tsa kgôrô a fetsisa ke di kgomo tsa kgaitsemi ya morena Sekwatapeng Motsebe yola a go tsea ke baga Mogofe. Dikgomo tsa kgoro ebe ele kgomo tse hlaano, bjalo Masete a ntsha kgomo le Masumu a ntsha kgomo ke dikgomo tsa go lekella gore ba tsee mmago bôna. E ile yaba kgomo tse disupago bjalo a tsea kgomo tse hlaano tsa go tswa kgaitsemi a fetsisa mosadi ka tsôna.

66

Ditshila ke mosadi wa bobedi ke ngwana Mabakane papagwe ke Mageketla mmagwe ke Khasa ngwana Raganya. Mosadi yo/ile a tseiwa ka dipudi tsa kgôrô masome a mararo. Mageketla o ile a loya, bjalo bare ka baka la gore sekgowa se tsene, o swanetse go rakiwa a ê maabaneng, bjalo ke ge a kwatamisa letôlô ba molesetsa ba tsea mosadi yo Ditshila. Bôna beng a bare ke bôna baga Mabakana bare ke bona ba ga Mohlabe, ka baka la gore mmago Mageketla ba ile ba motopa a le godimu ga schlare, bare ke ngwana Mpomo, mohuta wa gagwe e ka ebe ele lepono. Ka gobane ditlogolwane tsa mokgekolo yo, ke baga tipa ba ga ntwâ dunêla.

Motseng wa bona gona lesôle, bakgolana mênô, ba lwa ka mokgwa o ba ka kgonago. Empa ka moswana ba ka seke ba tsogga ba a hludisana. Mapholo ke mosadi wa boraro, ke ngwana Lewele papagwe ke Masoso mmagwe a ba motsebe ka baka la gore ke batsweke. O ile a tseiwa ka dikgomo tsa kgôrô ke dikgomo tse diphehago menwana e medi fêla. O ile a bêtêga ngwana wa mosetana bare ke Masilu a tsea ke baga Pôpêla ke bo makgolo wa dikgosi. Bana ba Ditshila ke Morabudi, Maboganyane ke bahlankana le mosetsana ka o tee yo we a ilego a tsea ke Bobete Maile e noba motho fêla.

67

Mokgathi ke ngwana Ratshosi, o ile a tseiwa ka kgomo e ntso, ke gore enoba mosêgêla ke mosêgêla wa bone. Batswadi ba gagwe a ba tsebe ke motho ka gobane o no hlakana nae, ke moka ya ba mosadi. O ile a ba le ngwana ka o tee wa mosetsana leina la gagwe ke Mahlako a tsea ke baga Sekgoka ke monna yo barego ke Makatane, enoba motho fêla.

Mampuru ke mosadi wa bohlanô ke ngwana Thobetsane a

ba le bana ba basetsana ka babedi, ke Mamogale le Mafolosane. Mamogale a tsea ke baga Sauti ke monna yo barego ke Mpe. Mafolosane a tsea ke baga Magabane batho bana e noba batho fêla. Papago Mampuru ke Sekhekhekhe mmagwe ke Matshatshane ngwana Lewele. Mampuru o ile a nyadiwa ka kgomo tse ditshelatshego, ka dikgomo tsa kgôrô.

68

Makose ke mosadi wa bo tshelela ke ngwana Moyene papagwe ke Madome Moyene, mmagwe ke Maphatane ngwana Maile. Mosadi yo o ile a nyadiwa ka dikgomo tsa go tswa Matsebe yo we wa go tsea ke baga Moagi. Ba monyala ka lesome le dikgomo le kgomo tse pedi le ditshelate le dipudi tse nne. Ngwana wa gagwe wa mosetsana bare ke Matsebe a tsea ke baga Masumu mokgomana.

Thobêla ke mosadi wa busupa ke ngwana Masumu o tlile ga rakgauti ya gagwe Mokgauti, morena ore ke ngwana Malome. O ile a motsea ka dikgomo tsa kgoro lesome la dikgomo le kgomo tse pedi pôô ke ya go dira lesome le tse tharo. Mosadi yo o feta basadi ka moka gamogo le bawe ba go bikiwa pele ga gagwe ka lona lebaka la gore ke ngwana wa Malome wa gagwe, kantle le Mohunagauti ngwana Pôpêla ka gobane yena ke mosadi wa kgôrô ke mmago yôna. Papagwe ke Motabea Masumu, mmagwe ke Mamei ngwana Thekwane.

69

Mpjafê ke mosadi wa go phetha menwana e medi, ke ngwana Masumu mosadi yo ke ngwetsi wa Mokgatli, o tserwe ka dikgomo tsa go tswa Mahlako yo we a ilego a tsea ke baga Sekgoka ke batho bawe elego lapa la bôna. Bjalo ka baka la gore mosadi o be a sena ngwana wa mohlankana a dula le morena yo we elego Matswale wa gagwe.

Masenkele ke ngwana Raganya yo we elego mosadi wa goroba monwana ka otse. Ke ngwetsi wa Mapholo, o ile a tseiwa ka dikgomo tsa go tswa Masilu yo we a ilego a tsea ke baga Popela. Masenkele o ile a nyadiwa ka lesome la dikgomo le kgomo tse pedi le ditshelate. Jalo ka gobane Mapholo o be a sena ngwana wa mohlankana o ile a dula le matswalê wa gagwe.

Madimabe ke ngwana Sauti ke mosadi wa lesome, ke mong mosadi wa Morena ke mosadi wa Mokokotlelo. O ile a nyadiwa ka

70

ka dikgomo tsa kgōrō, lesome la dikgomo le kgomo ya tswetsi. Ke bona basadi ba kgosi e wa. O ile a leka ka maatla go tsea basadi ba baṅtsi gore kgoro ya ga Mohlabe ebe le banna. Mosadi wa lesome ke Madiire ngwana Sekgobela mosadi ona o ile a ba moopa. O ile a nyadiwa ka kgomo tse nne nkabe ba ile ba monyala ka lesome la dikgomo, bjalo o ile are e sale mothepa a ima, bjalo ba ntsha mpa. Bjalo Morena a ya ga Makgolo wa gagwe Sekgobela are ke tšilo kgopela mosadi waka, ka pudi, ke nna ngwana wa lena бага Makgolo ke tla le nyakela. Baga makgolo wa gagwe ba modumela a tsea mosadi a tloga. Bjalo mosadi a seke a belêga ba ga makgolo wa gagwe ba sita go nyaka dikgomo ka gobane e be ba swanetse go dinyaka ge moredi wa ngwana wa bona ge a nyala. Mor na a ba a hwa kantie le go ntsha kgomo, tsa go fetsisa mosadi.

71

Kgosi e tšilwa baratho ba gagwe basadi. Ka basadi ba baratho ba gagwe, motse o ile wa gola kudu, ona ele gore o godisitse ke kgosi. Pele ga go ngala basadi ba moratho wa kgosi, gon a le borwa ragwe ke Lee le Phasuku. Le bona e be ele banna ba godile, bana le malapa a bona.

Lee a huduga motseng le mnagwe Mamotitwa gamōgō le mosadi wa gagwe Mamosetlane ngwana Raganya a dula nae Mogauding ke leina ke leina la lekgwara. O tlugile ka lebaka la Mogotloga Ntshobjane, ka gobane Mamotetwa o be a kwana le yēna bjalo a gopola gore ge nk sala baka sala ba mpolaya goba go mpolaela ngwana bare ke tsea dihlare ga gagwe ke ba loya, ka gobane bare moloī wa bona a tsena motseng o tsentsha ke moloī wa ka motseng, ge baka bona ba tsenela ke tse dingwe.

72

Phasuku le yena a tloga le mosadi wa gagwe Maseboko ngwana Maseokoma. Ka baka la gore Ntshobjane ke rangwane wa gagwe. A ya a dula motong wa Matlapaneng, noka a nwa se dukwi. Lee le yena o nwa sedukwi ka kgakala. Bjalo Phasuku o ile ge a tloga a laela ka bothakga gore nna ke nyaka go tia ke phefo, kera gore ke nyaka go ka tologa mo, bjalo bare go lukile. O dula ga ofe moto, are ke nyaka go lebella madulo motong wa Matlapaneng bare o swanetse go lebella batho ba ka gōna.

Morena Sekwatapang a sala le baratho ba gagwe le monna

wa ga Masete Butswana ke yena motseta wa gagwe fêla e be a saga ka legoreng la motse wa Mohlabe o be a ana le la gagwe legora. Ka lebaka le we ke ge ba tlogile Ntswaneng ba dutsi ka fase ga Motwana wa Matlapaneng leina la fela fa we bare ke Mamotekelle kgaufsi le badimu ba ga Mamotetwa. Ke mo we gwa gore go bolla mphathô wa Mangana ka bêlêga nna Motantane Mohlabe. Leina lena la Motantane a se leinala leloko la ga Mohlabe, ke gore go ile go fihlile mongalabje yo mongwe wa go tswa ga Mokgotho bare ke Motantane tsatsi le we a tsenago ka bêlêga a napa are ke Motantane ke moka ka seke ka gana leina. Ngwana ge a gana leina o lala a lla bosego ge ba eya ga bo reatseba ke moka ditaoladi bolêla gore ngwana o belaela leina, bjalo ke moka ba laolêla le lengwe la leloko lagabo.

73

Baratho ba kgosi le bôna bana le malapa a bôna.

Mokaile a tsea mosadi ka dikgomo tsa go tswa Madisane leina la mosadi ke Makgatlako ngwana Maseokoma papagwe ke Mabuwakanye mmagwe ke Mamokokeng ngwana Sake. O ile a nyadiwa ka kgomo tse hlaano le dinku tse diphethago menwana e medi. Mosadi wa bobedi ke Mpheso ngwana Mametsa papagwe ke Mamafa mmagwe ke Mankganteng mosadi yo o ile a nyalla ke mogolo wa gagwe Sekwatapeng ka dikgomo tsa kgôrô ka dikgomo tse nne.

74

Maboi a tseisa ke yena mogolo wa gagwe Sekwatapeng ka dikgomo tsa kgôrô ke dikgomo tse diphethago menwana e medi. Mosadi leina la gagwe ke Mapule ngwana Raganya papagwe ke Matseketsake mmagwe ke Masenkele ngwana Masumu.

Sepalo le yena o tseisitse ke mogolo wa gagwe mosadi yowe leina la gagwe barego ke motho Mosehla ngwana Moagi papagwe ke Diose mmagwe ke Moditsana o ile a tseiwa ka lesome la dikgomo le dikgomo tse pedi le ditshelate le dipudi.

Maleopeng goba Nkwana, mogolo wa gagwe o be are o tla motseisa mosadi ga malome wa gagwe ga Masumu bjalo a hladisa mogolo wa gagwe mosadi yo Madire ngwana Sekgobêla ke mosadi wa moopa. Ke ge mogolo wa gagwe a yo tsea mosadi yo Thabêla ngwana wa Malome wa gagwe. Nkwane a feta le moopa wa gagwe. O bile o hwile le ngwana a se naê.

Mokgadi o gudisitse kgoro ya ga Mohlabe ka pele go ya gagwe. Motse o we wa goba o agilwe Mamotlekelle e be ele

75

motse o mogolo kudu. Thori ya ntshe e be e lla le mosegare. Ka mabanyana le bosego gona a re bolele, bosego kantle le go tswela mong wa motse, ba bangwe ge ga eya go rota e be ba felegetsana. Mosadi monna ebe ba gōrōga ga letsatsi le dula thaba, ka gobane ge o ka gōrōga ge le tsofi le tswara o tla gwetsana sengwe se tibile tsela, se se telele se eme se ile godimu ke gore setlekeletse. Baile go tloga mowe ba ya ba dula ka kgakala ga badingwaneng noka ba sa nwa sedukwi bare go tlogamowe ba ya ba dula photwaneng mo we ke mokedisa dipudi ge go bolla magasa ke ba bone ka mahlō. Bare go tloga fa we ba ya ba dula matlale kgaufsi le ntswaneng, ke mowe ka go bolla ke le gōna. Bare go tloga fa we ba ya ba dula Hutama ba re go tloga Hutama baboŋla maruping a badingwang ke mowe Morena Sekwatapeng a go hwa gona.

76

Hutama lesaba la ga kgōrō ya ga Mohlabe leile la hwa kudu, bjalo ge ba tsama ba laola gwa kwala gore molato ke gore komana e ile ya tsela noka ya mongwana bjalo ba felegetsa yōna. Ge ba boela go dula Badingane Morena ra mogolo Sekwatapeng a re ke dule motong wa Mabotana ka gobane ke tshogile kudu ka go loba ga lesaba mohlomong o tla tia ke phefo.

Mohlokomedi wa kgoro ya mosate ke Butswana Masete ka gobane ke yena motseta wa kgosi. Ka moswanyana a mongwe le o mongwe o swanetse go tloga e sale gošaba a tla a go tsa mollō kgorong le ge letsatsi le dikela. Ke gore motho yo a tswago a sepela, o thusana le baratho ba kgosi.

77

Mediro ya malapa a basadi ba kgosi. Dintlo tsa bona diagiwa ka go latelana ka go tseiwa ga bona. Bjalo modiro wa lapa mosadi yo mongwe le yo mongwe o swanetse go dira ka nosi, empa lapa la mohunagadi ba swanetse go mothusa ka polelo e erego lehono ro thusa mnago rena. Ba thōna ba bolōla bōna ba le nosi bare re tla nyatsisa mnago rena ka tsatsi la gore re swanetse go mothusa go moagisa lapa la gagwe, bjalo ge ba kwane yo m ngwe yo we a molatelago bjalo ka Ditshila o motsa gore ke kwile bana ba ga, o bare ka tsatsi la gore ba tlilo go thusa go aga lapa.

Mohunagadi o tla dira mapoto a ba botsa le monna wa

gagwe gore basadi ba gago ka tsatsi la gore ba tllilo nthusa ka lona tsatsi le we ba swanetse go hlwa baenwa ba bile ba ija mauswa le nama ya pudi, ka gobane ba swanetse go bahlabêla pudi. Go bjalo ka modirô wa go dira bjälwa ba mothusa. Mediro e mengwe o swanetse go dira nosi. Bjalo ka gosila, go roba dikgône, go hlagola le medirô ya ngwakô. Mo yêna ka nosi a bona gore ke a patliwa ke mediro a ka dira se sengwe se bjalo ka bjälwa are bana ba ka ke patlilwe kere ka tsatsi la gore le tle le nthuse ke gona ba tla kgonago ba eya go mothusa.

78

Basadi ba kgosi. Basadi ba tsciwa ka go latelana bjalo ka mokgwa o we ke ngodilego ka matlakala a ka godimu. Bjalo ka bana ba bona, ge ba lona ngwaga o moswa ba swanetse go dula ka go latelana ga go bikiwa ga batswadi ba bôna. Ge bjalo ka ge ba boga kôma. Bjalo ka Matshobeng ke ngwana wa Mohumagadi Mphefo o êta pele, ka morago a sala ke bana ba Ditshila, Morabudi le Maboganyane ganôgô le basetsana ka morago bana ba Mapholo Masilu, ka morago bana ba Mampuru, Madigale le Mafolosane, ka morago bana ba Makose, ka morago bana/^{ba}Thobêla ba tllile ba sala ke ngwana wa Malome wa gagwe. Ka morago ga bana ba Makose ke bana ba Mpjefe ka morago ke bana ba Masenkele ka morago ke bana ba Madimabe, gela Madire a be ana le ngwana o be a sala bana ba Madimabe ba mafelô ke bana ba Mokgatli.

79

Le bona ba adi ba bjalo kegore mosadi wa bôadi a hloka go hlomphe Mohumagadi le baka morago ba ka seke ba kgona go mo hlomphe. Ge kgosi e bolaille pudi, mala a yona a swanetse go fatla ke yena mosadi wa go sala Mohumagadi ka morago, ge a budule o swanetse go ba bitsa ka moka gore tlisang ditswana tsa lena ke moka a ba tsolele a Mohumagadi a sala ka pitseng. Medirong ka mo a ya Mohumagadi ke yena yo we a balaolago, pele ebe ele Ditshila ka morago a boêla ka morago ga Thobêla gwaba yena Thobêla a laolago.

Masapa. Masapa, a ile motseng ke gona go agiwa ga motse. Ga ngata maroga a baka ke bana, ka baka la go tsipana ga bona. Mohlomong a baka ke magane a ba bagolo.

Go tshekga ga bana ke gore bana ba fêla ba tsipana

80

ditalokong g. golo, bjalo ngwananyana o mogolonyana o e a tshipe yo monyana a thōaē go ōmana. Ke phutana lla mmayo a tsoge. Ke moka ba tla botsana tsa kgole, basadi ke masaedi, ge ba ōmana ba botsana ba tlabo le ge ba kamotlabo. Ka tsatsi le lengwe o kwa ba bolela ka gare wena o bona ge o dulegile. Le yēna Mohunagadi ba no omana ~~o~~ naē go lukile kgomo go lwa tsa saka le tee.

Magane a bo mabo, magane ana ba fēla ba tswara dipitseng tsa mabjalwa, ka gobane yo mongwe o dula a fadile yo mongwe, a fela are tsatsi le ke monwelago bjalwa ke tla motho a. Mosadi yola a mofadilego ge are o tsea dikgang ke moka yena o mohlabēla dišma, bjalo yola a nodikwa ke moka/^adidimala, mafello o tla tenwa ke mo homola a thoma go mofetola, ke moka ba th me go ōmana.

Ge ba omana kgosi a ka seke a fetola selo o no lla go theletsa. Mo we ba ka tsenelago ke ge yo mongwe a ile a kgitla yo mongwe ka letswela ke moka ba moswarana ka diatla gona ba thoma go lamola empa kgosi e ka sekeya balamola.

81

Ge yo mongwe a gobatsitse a ile a ntsha yo mongwe madi ke gona yo we wa go tswa madi a belaēla ba kgona ba ba tsenela go nyaka go tseba gore molato keng, ba theletsi mathomang ga diema le masapa ke tsona dihlatse. Ke bona ba we ba tlogo hlalosa gore go lebile mago mokete bjalo ge go gobetse yola wa go leba, bare go yola wa go selebe ona le molato ka baka la gore o falatsetse madi, madi a ratege go falla lefaseng, nkabe o fo motia wa seke wa ntsha madi e be go lukile.

Bjalo ka Makose o ile a hwela ke ngwana a goma a hwela ke ngwana ke moka a tloga le Sepalo ke ge monna wa gagwe Sekwatapeng a hwile bjalo ba tsama ba eya go kwella gore bana ba ja keng. Ditaola tsa tsa mosehla mosadi wa Sepalo. Ge mosadi a fihlile gae a thoma go bolela gore nna lapa laka ke lobisa ke yena mon a yo, ge a leka theko le basadi ba bangwe o hlalosa gore diteile mosadi ge lekwa kere monna ke monanela thaba.

Mosadi a ba a sebiwa, ke moka a no hom la, ka tsatsi le lengwe bare ba enwa bjalwa ke moka a thoma go bolela ka gore

82

Mmakana ba we ba dulegile ba na ba bona ba tletse malana, rena bangwe re setse re kgonere. Mosehla a mo fetola ka gore, lenna lesoko ke a letseba, Makose are o ka hloka go letseba bjang o bolotse Mosehla a befêlwa a botsa monna gore Makose o ntho- ma boloi, bjalo monna a butsisisa ngwana Moyene are wa mputsisa wêna ka nosi a o ditsebe a kere e be keile nago nna ka theletsa gore ke tla kwa o hlalosa bjalo wa s ke wa bolêla ka baka la gore gwa hwa motho go hwile bana ba nôga.

Sepalo a roma motho go batswadi ba mosadi wa gagwe gore letsebe gore ka mono ngwana wa lena bare o loile ba gabo mosadi ba fihla kgorong ya Mohlabe ke moka ba kgobakanya, ke moka Sepalo a bitsa banna ba kgôrô gamôgô le basadi bakgokana kgorong.

Ba ga Moagi ba theletsa se we ba ga Mohlabe ba tla ba botsago sôna, bjalo ba no homola, ke moka Tena Sekgoka yo we a ilego a moroma ga Moagi are bala ba ga Moagi ke ba, bjalo ba itse re nyaka go tla go kwa ka nosi. Sepalo are le bitsitse ke nna ka baka la Makose o thomile mosadi waka gore o loile, bjalo ke ge ke roma Sekgoka go tsibisa batswadi ba gagwe.

83

Banna ka moka ba ga Mohlabe ga gwaka gwa bolêla motho ba no homola, bjalo Pharuma Moagi are lereng le homola banna ba ga Mohlabe go bônagala gore ka mokgwa o le kwatilego ka ôna le tla bolaya kgaitse di yaka ka diatla ka gorialo mo we go ka one gore re tsweng le nna ko kwa ka t aka ditsebe.

Lee Mohlabe a ema are, dîaba re a dikwa bjalo dirisita go araba ka baka la gore rena a re ditsebe le ge a romêla sebaka a re tsebe, a yo mongwe wa bo lena ba ga Mohlabe wa tseba, bare awa, wena Sepalo ge o romela motho o ile wa botsa mang wa geno, are, a ka botsa motho. Bjalo Makose wena ge o romela sebaka ka lapeng la ngwana Moagi o ile wa botsa mang, mosadi are nna a ke tsebe ge keile ka romêla motho, tsana tse we ba dibolelago a ke ditsebe, nkabe ke sa ya go botsa ba gesu gore ko batsibisa gore Mosehla o mpolaetse ngwana, nna ke nna mamundi a ka ya ka lapeng lagwe kare wa ntoya. Bjalo banna ba ga Mohlabe bare go Sepalo o dirile phôsô o swanetse go rapela ba ga Makgolo wa gago ka baka la gore ge gobe gona le taba o be o swanetse go

84

go botsa ba ga geno go ena le gore o no soma taba o le nosi.
Ke moka ditaba tse fêla dietla mo we.

Ditaba tsa mohuta o we ke ditshela ka gobane mamunci
a salwe morago, o ka mosala morago ge a ile a go romêla sebaka,
mo we go lukile o go supa gore wena ona le molato. Le ge ka
moswana a kare wa seka sebaka se tla bolêla mantsu a gagwe.

Le ge baile ba fapana ka ona mokgwa o we hlompê ya go
boledisa yena Sepalo e gona. Go hlompha molelong ke gore lena
papago mokete le a nthona. Go bjalo basadi le bona ba hlomphana
ka go bitsana ka maina a bana ba bona, le ka go losana.
Mosadi waka morago o swanetse go losa wa pele, yola le yêna
a lose yola a molatelago bjalo bjalo ka go hlatlamana ga bona.

85

Bahlankana ba ka mosate ke bo, Matshobeng, Morabudi,
Maboganyane, Tsetsee, Mantswebele, Nyatsi, Poulo, Pududu, ba we
ke bana ba kgosi ke bahlankana. Bana ba bahlankana ba baratho
ba kgosi ke Pae, Motantane, Mpereke ke bana ba we a ilego a loma
kgosi, seêtse, ka gobane o be ana le basadi ba babedi ba mosadi
wa ka morago ke ba Ntau le Masebe ke bana ba Mokalle. Bana ba
yo a latelago Mokalle ke bo Mafora le Ntshobo ke bana ba Maboi.
Bana ba yo we a latelago Maboi ke bo Segwere le Kgoroile. Bjalo
lekgothwane la bôna Maleopeng mosadi wa gagwe ebe ele moopa.

86

Bahlankana bana modiro wa bona ke gore ge ba gorosa
dikgomo ke moka yo mongwe le yo mongwe a tswa a rwele legone a
fihla a lahla kgorong. Ba tla hwetsana banna ba dutsi kgorong,
mohlankana yo a sa tswego a rwele legone ba swanetse go morakaa
yo dula le basadi ka lapeng, ke moka o tla hlaêla melaô ya
banna, ka gobane ba bolêla magane a bogolomgolo a dintwa le
ka mokgwa wa go tsoma le ka mokgwa o ba gore ge e sale bahlankana
ba goba ba dira ka ôna. Mohlankana yola wa go dula ka lapeng ba
moepella ka gore, mosimanyana se dula lapeng sete lengwe le re
nka swa lengwe le re nka se swe.

Ke gore ge basadi ba fehla tsa goja bjalo ba thoma go
gakgatha, ka theko e go dutsego mohlankana ba no thea tekesela ba
seke ba khurumetsa, motapa ola mo o gakgatha ke moka o tla
taboga wa motshuba. Lapa e fela ke selo sa basadi, ba ka gotsa

mollo^{wa} tloga ore re tla ora, ka pelenyana ba hlatlea pitsa ya morôgô. Matshego a tinaketsa pitsana bjalo mollô wa seke wa okwa.

Ge bosele re tsogela moreneng, ke gore beng ba kgôrô ba swanetse go fela ba tsosetsa kgosi ka gorialo mo we le yêna kgosi o tla bona gore ba morata, le ge a ka hwa a ka seke a bolla ka ngwakong. Motho yo we a sa felego a eya go motsosetsa, yena kgosi ka nosi e tla fela a butsisisa ba we ba tlogo a fêla are batho ba ka moka ke a ba bôna ba tla ba mpôna mokete yêna o kae, a fa o saphela, ke moka bare o sa phela, a ke tsebore gore molato waka le nna keng, go gonagala eka o na le marumu.

Mohlang a e ya o tla ya a rwele mapoto o bona kgosi ka ôna.

Ditshwenelo tsa setshaba, ke gore motho yo mongwe le yo mongwe yo we a dirago bjälwa o swanetse go ntsha sebego see mosate, ke gore o tsibisa ba mosate gore ke na le bjälwa bjalo ke nyaka gore batho ba nthuse ke na le mosomo waka. Ka gorialo a kgopele batho go kgosi, o dirêla gore bjälwa ke marumu, ba bangwe ba ka fo ya ba lwa ke moka ge ba bolela ditaba ba hwetsana gore ba lwele bjälweng bja mokete, bjalo ya ba a ntsha sebego, kgosi e tlare ka gobane le yêna ke kgosi a ahlole batho ba we. Mafelong o swanetse go ntsha pudi a rapêle.

Sebego sa kgomo ke molao gore yo mongwe le yo mongwe ge a hlabile kgomo a ntshe lehlakori, ge motho a ja lona o noba a tseba gore o jela molato teng, bakeng sa lona o swanetse go ntsha pudi. Lehlakori ke hlakori tse nne le dihla kosana tse pedi, ke gore tse pedi tse ba diripa ya ba tse di kopana.

Dinhlwa tsona sebego sa tsôna go no ntsha fêla motho yo a ilego a rafa pele, a isa mosate, ke moka ba mosate ba loma, mong wa dinhlwa a kgona a ija.

Go ka noba le bora motwana empa dibego tsena di boletswego ka mo godimu di swanetse go ya mosate, mosate o tee fêla o we elego ga Mohlabe. Masumu ge a ka kwa dihlaa a tsea lehlakori a ja o swanetse go ya mosate a tsibise kgosi gore keile ka kwa dihlaa ka bona mokete a rwele lehlakori bjalo ka tsea ka ja. Ka gorialo mo we go lukile a nyatse kgosi.

89

Go bjato ka dibego tsa mabjalwa, Masumu, Pôpêla le Masete ge ba dirile mabjalwa ba fo nwa, dibego tsa bona ba ntsha go tee mo selemong ke gore ba dira bjalo bjo buntsi ke moka ba rwala ba isa mosate.

Ge ele diruiwa tse dinyana a ba bege mosate tse bjalo ka dipudi le dinku. Ge motho a ile a ba le ngwana goba yo mogolo a hwa, ba swanetse go tsibisa kgosi gore ka mono re itse re a disa ra disa tsona. Bjalo ge ele mosadi a ile a hwa ana mpa ba swanetse go mokgeila gore moya o tsewe ba kgone ba moisa mabitleng. Ba direla gore ge ba ka moisa ele sipipjimpi, pula e ka seke ya na.

Bana ba ka mosate a ba utame, ba dula kgorong le banna fela ge a seka molato ke gona ba ka tlogago ba dula theko. Ngwana yo we elego kgosi ba motseba, le Mohunagadi le yêna batho ba no mōna. Kgosi e we ya goba e sa boniwi kekgoosi Makhutswi ba re ke Rakgolokwana.

90

Bana ba kgosi, bana ba ba phela motseng, bjalo ge a ba bahlankana ba dula morakeng le bona ba gore ba yo dula morakeng. Bjalo ka bahlankana ba bangwe. Ba ruta mesomo ya bahlankana. Le bona bahlankana ge ba setse ba godile ba motseba gore yo no ke kgosi ya rena. Mpa le ga gole bjalo ba no motia ka mokgwa o ba ka kgonago. Go bjalo ka ge dikgomo tsa bona di kaja mabêlê, mongwa mabêlê o swanetse go ba tia.

Ngwana yo mongwe le yo mongwe o phela ka lapeng la mmagwe, fela go robala ba robala ka ngwakong o tee, le tsa go ja ba rwala ba kgobakanya kgorong ke moka ba kgobakana ba ja. Mohlankana a ba hlomphele go nore ba roka wa kwa bare thobêla ka go bana ba kgosi re loba ka moka/bane yo we e tlabago kgosi a tsibiwi. Ngwana yo mongwe le yo mongwe ona le leina la gagwe, ba ba bitsa ka maina a bona.

91

Mohlang o we bahlankana ba tlogo motseba ga botse gore ke kgosi yabona ba yo thoma go motseba ge ba bolla. Mo we ba mmitsa ka gore ke gwase, yo mongwe le yo mongwe wa ba bundi ge a tantse peêba, ba swanetse go ntsha mahlakori a tsona ba dife bana ba kgosi. Mo we bana ba kgosi a ba some selo ganôgô le bana

ba ba ratho ba kgosi. Bona ba sepela ba swere dikgati, ke gore le ge motho a sa sinye selo o go tsiwa, a ka seke a bolêla selo, ba buni ba bantsi ba rwala dikgong. Mohlomong diphate, bona ba fo sepela.

Ge esale bahlankana, ge bana ba ahlola melato, bona a ba dule mo we banna ba ahlolago melato, ka gobane ba ka fahla banna.

Magaola ke gore ba bolotse ba dikana, bjalo ke moloko wa gabo banna, empa le ga gole bjalo, kahlong a ba dule, ka lona lebaka le we ele magaola, banna ba ba hloile kudu, ge monna a bona legaola, o le fimilêla dikhuba tsa mophara mmele, wa kwa are hang kwerekweree.

92

Ba ba hloile ka mokgwa o we ka baka la gore ke moloko wa gabo banna, ka gobane mosadi ba ka bolêla naê, ke moka ba robala naê. Taba ya bobedi ke gore ba ba tlwaela ka maba ba ba tana, ke lona lebaka le we ba ba hloilego ka lona, gamogo le ngwana wa kgosi yo we a swanetse go tla tla a dula setulong. Yêna ba mohloya go feta magaola ka moka, ka baka la gore kgosi a ena mogwera ge a tllilo thoma go ba roga mohlang a dula setulong, bjalo ba sena bo eka rabêlo.

Bogwera bjalo ge ba bolotse bogwera ke gona enago banna, mo we ba ka dula le banna ge ba seka melato, empa a ba rabe selo ba theletsitse melaê ya go ahlola melato. Mosogana wa pelo medi a ka no ema a bolela ka mokgwa o we a kwago ditaba ka ona. Le ge a bolet e thereso, banna ba no fela bare monna ke sekgate kong wa tsena.

93

Masogana ana ba swanetse go bolotsa mphathô o ba lalatlago, elegore gona le mphatho wa ka pele ga bona. Bjalo ka go bolotse Magasa ka morago Madikwa ka Morago Magakwa. Mo we mephathô e banna ba we ba swanetse go seka melato banna ba hlôkômêlago ke magasa le madikwa, Magakwa ba tla ba kwa mohlang mphathô wa go ba hlatlama o bolla bjalo mo we le polokelong ya batho ba swanetse go ya, le ge ele wena monna wa magasa goba madikwa ge o sesu wa tsea mosadi mo we go bolokwago bahu o ka seke wa ya. Ka baka la gobane ke wena mosadi.

Ka gobane bana ba kgosi ke banna, le melatong ba

ba tsena, ka leno lebaka le we le maduma ba a tseba, ba dumedisana ka molaß wa senna. Ke labaka le we ba hlompnago bana ba kgosi ba ba hlompha bjalo ka ge ba hlompha kgosi

Ka gob ne ka banna ge ba sintse ba swanetse go teiwa ka kgati e we ba tiago banna ka yōna. Bjalo ka gotia motho yo mongwe o montsha madi, kgati ya gagwe ke go lefa bjalo ka banna ba bangwe.

94

Bare Sekwatapeng, Lee le Mokaile ba ile ba ya ba dula morakeng wa dikgomo tsa mosate, bjalo ka gele bona ele bana ba ka mosate, e be e sale badisi. Ge bale mo wemorakeng ba ya utswa dikgogo tsa monna wa ga Motshana bosego. Dikgogo tsena ge ba diswara e be disalle. Ka bosego bjo bo latelago ba boëla kg nthe mong wa dikgogo o bona ga botse gore dikgogo tsa ka a di ka moka, pelo ya gagwe e bohloko, le boroko a bo motlele mahlong.

Bjalo ba fihla ba swara dikgogo tse pedi disalle, ba ile ge ba swara kgogo ya boraro ya thoma go lla, mong wa motse a tswa ka ngwakong, ke moka ba thoma go tshaba, empa a ka a ba sala nthago ka baka la gore ke bosego. A tsogo a sale gosasa a leba morakeng a hwetsana ba sa robetse, a ba lalla, a kwa ba bolela mabapi le go utswiwa ga dikgogo, ya ba wa ba boledisa, erile ge ba thoma go makala ke m ka a tsena ka gare ga mothopaa hwetsana ele gore kgogo engwe ba isimetse ka lesimō.

95

Motshane a tsea kgogo ya lesimelo gamōgō le mafofa a dikgogo ka gobane e be ba sesu ba uta, a isa ka mosate, a fihla a bega Mohumagadi Marebole gore ke swere bana ba gago ba utswitse dikgogo tsa ka.

Mohumagadi a roma Matseke Masete gore a yo bitsa bahlankana ke moka a ya a fihla morakeng a ba bitsa, a ya a fihla nabo ka mosate. Ba butsisa bahlankana/^{mabapi}le dikgogo tsa mokgalabje yo we, ba seke ba seka, bjalo mohumagadi are go Matseke ba tleme o ba tie a ba tia. Ke moka Mohumagadi a ntsha dipudi tse tharo a lefela Motshane moiato wa fela.

Yo we e tlabago kgosi, a ba moruti mediro ya pula e sale ngw na ore kowa a tsere mosadi le gona ba bona gore o go dile. A ba dio thoma ka go napa ba re re go ruta sekete, awa

96

ba thoma ka go moroma ro a ba nyaka go bona ge eke ngwana ana mereba. Ke moka ba tswela pele go moroma kowa le kowa a eya a
 ŋpa dihlare bjalo ge a fihlile na tso ke moka ba motsa gore sehlare se wa se bona sa soma bolwetsi bjaŋ gore se phahlagane le mohlare nkete le mohlare nkete, bjalo bjalo go fihlêla a kgona go ya go ŋpa ge ba m tsa gore motho wa babja ke bolwetse bja gore sepela o monyakella dihlare ke m ka a é a ŋpê tsôna.

Mo we ba tlabá ba bona gore ngwana o na le hlaloganyo ke moka ba monwesa gore a kgone go bona ditaola. Tsatsi le ba yo swarella manaka a pula ke moka wa mitsa ba ya ba ba bedi, ge a fihla a swarella wa motsa gore wa bona dilo tse re swarella ka mokgwa o le o. Ke moka ke modirô wa tsatsi le ba yo a swarella go fihlela ngwana a e ba le hlaloganyo. Ka gorialo mo we ke gona ba laetse, ge papagwe a hwile o swanetse go sala a dira ka mokgwa o we a goba a dira ka ona ele gore pele o swanetse go laola, a seke a fokitimela go swarella a ka tloga a gobala. Ka ona mokgwa o we ke gona a ruta melaŋ, ge ele melaŋ ya go ahlola ba e ruta kgorong ge banna ba seka melato.

97

Go beiwa ga kgosi. Bogosi bo ya tswallwa, ge kgosi e ka hwa ele gore ngwana wa gagwe e sale yo monyana, ba swanetse go beya molediwa gagwe le gona are go hwa ke moka ba napa ba bea moledi. Go f la ngwaga/gona ba bea moledi goba kgosi.

Ngwaga ona ke goe ba salla sello sa kgosi. Ge kgosi e ile ya hwa ka lebaka la selemo, dilo ka moka dia rimama bjalo ka meropa le komana le sepona se we a goba a dulago sona. Bjalo ba hlaba mokgosi ba hlabela magosi a, Morena Mashimale, Morena Mametsa, Morena Sekororo, Morena Sebela le kgosi ya Magakala. Ba ka seke ba atla sellong ka lona lebaka le we, e noba fela gore komana dula o ba pile mohwa wa dira ga go tsibje. Go tllilore lebaka la maroga ke gona ba rimamolago meropa le gona ba swanetse go ba tsibisa, gore ba tle sellong.

Morena

Sellô, go thôna beng ba kgoro pele go robala kgorong, ba lala ba tia komana, go lla bo malesapane, basadi ba kgobakane ka lapeng la mohumagadi. Ge boesa ba hlaba kgomo ke moka ba e apea kgorong, ge e budule ba ntsha engwe nama ba yo e fa basadi, banna ba sala ba ija kgorong.

Basadi ba nage e we ka moka ba dira mabjalwa ka golatelana ka dikgoro tsa bona. Ke mabjalwa a gore banna ba seke ba lapa kgorong. Ka letsatsi le le latelago ge go sesu gwa tla kgosi engwe mowe sellong go tla goba ba ga Mohlabe ba robala kgorong, ke molao ka moswana batsoga ba bolaya kgomo gape.

Memetsa ge a tla o tla le kgomo le bo malesapane ba gabo, ke moka o tllilo robala kgorong, ba lala ba tia kōnana, ge boesa ba bolaya kgomo ya bōna ba ja ka moka ba laēla ba tloga. Sekororo le yena o bjalo le engwe o tla le kgomo ya gagwe ke tsa go hlobosa bana ba bona le go ēma bahumagadi ba mahu mahlong.

Bare go lala ba lla sello kgorong ke moka ge bo sele, ba dula ʸ fase ba butsisisa lehu lakgosi, ke moka ba ba anēgēla. Bjalo lehono yo we etlabago kgosi ke mang, ba bolela gore o gōna ngwana wa Mohumagadi goba esale monyana e kaba moledi wa gagwe ke mang, ke moka ba bolēla gore kgosi e tse go bēlēga, ka morago gwa bēlēga mokete.

Bjalo ka yena Sekwatapeng ke ngwana wa Mokgadi ngwana Masumu a sekgosi ke gore kgosi ke motlogolo wa ga Pōpēla, bjalo o ile a beiwa kgo...i ka baka la gore ka kgorong ya ga ngwana Pōpēla Muhumagadi Marebole a ka e ba le ngwana.

Mokgadi ngwana wa gagwe wa pele ke Sekwatapeng, wa bobedi Mokaile wa boraro Maboi wa bone ke Sepalo wa bohano Nkwane. Bjalo Sekwatapeng ke kgosi o ile a laēlwa gore a ē a tsee mosadi ka kgorong ya ga Pōpēla. Bjalo o ile a tsea mosadi Maphefō (Mafefera) ngwana Pōpēla a bēlēga ngwana wa mohlankana Matshubeng, Matshubeng a ya a tsea mosadi ga Malome wa gagwe ga Pōpēla, Nkonyane bjalo mosadi yo o ile a hwa ana le mpa ya mathomo. Ya ba lapeng la malome a gagwe e sale ba banyana, a tloga a ya a tsea mosadi ga Molapo leina Tipe. Bjalo Tipe e noba motho fēla, a bēlēga ngwana ka o tee Mabjale goba Maitseng. Matshubeng a hwa Sekwatapeng a sa busa.

Bjalo ka morago gwa hwa Sekwatapeng, bjalo ngwana wa Ntshobeng e sale yo morana. Ka morago ga sellō banna ba kgobakana ba swanetse go tla go bolēla ka motho yo we a tlogo iēla ngwana Matshubeng. Bana ba Sekwatapeng ba bbasadi ba bangwe ba gona, molaō wa bogologolo ngwana yo a swanetsego go swarēla ngwana

ke ngwana monyane, ngwana mongane o seke wa lêla bogosi lêla go tuma. Ke gore yena ba tllilo mofolosa a ka seke a lapisa, ngwana wa kgosi a ka seke a kgona go lela ka baka la gore mohlang kgosi e gola ge bare a tloge a ka seke a dumela ka baka la gore le yena o tla bolela gore le nna ke bopape, ke moka gwa tsoga mphefere.

Matshubeng ngwana wa gagwe ke^{yo}/monyana, Lee Mohlabe a ema pele ga banna a re le aka kgosi e hwile bjalo sellô se fedile, lehono re lesupa motho yo we a swanetsego go lêla ngwana. Motho yo we a swanetsego go lela ngwana ke Pae ngwana wa Mokaile. Setshaba ka moka sa dumêla. Ke moka ge ba palakama sellong ba tloga ba tsibile gore kgosi ke mang.

102

Mabjalo ke motlogolo wa ga Molapo le yêna ke gore o tla laêlwa gore mosadi a ê a tsee ga Pôpêla ka gobane o tlabo motulong e ka baka la madi a motlogolo wa ga Pôpêla. Ngwana wa malome wa gagwe e ka sekeyaba kgosi ka gobane бага Molapo e seke ba busa kgorong ya ga Mohlabe. Ke gore le ge a sena dikgomo setshaba se tla ntsha dikgomo gore ba ya tsea mmago bona ga Pôpêla. Basadi kgosi eka tsea ka mokgwa mang le mang empa mosadi yo we elego Mohumagadi e swanetse gore e be ngwana Pôpêla.

Morwa yo mongwe wa kgosi wa mosadi o sele, a ka leka gore o sekisana le motlogolo^w wa ga Pôpêla mabapi le setulo, di kgôrô tsena Masumu, Pôpêla, Masete le Mohlabe ba tla tla êma ka maoto ba lwantsha taba e, ka gorialo mo we setshaba ka moka se tla molwantsha ba ga Malome wa gagwe le molomo ba ka seke ba tsentsha.

Bjalo ka Morabudi ke ngwana wa Ditshila ngwana Mabakane ba we lehono barego lelopo la bôna ke ba ga Mohlabe ka baka la gore makgolo wa bôna ba ile ba topa leina la gagwe ke ngwana Mpono.

103

Mosadi yo Ditshila go ile go tseiwa Mafefera ka morago ba tsea yena, Mafefera ke ngwana Pôpêla yo we ngwana wa gagwe elego yêna mmago setshaba. Bjalo erile ge ba bea Pae gore a lêle ngwana wa Matshubeng. Morabudi a êma pele ga lesaba are a go ya kang lehono ge le tlare ngwana moratho wa pape lare a mpuse. Lee Mohlabe are go yena wa kwala, motho ge a sa tsebe ke +... pelo ya

gore a hlalosetswe.

104 Nna wa mpona ke nna yo mogolo mo kgorong e, mmane Mamotetwa ke mosadi wa pele wa Mohumagadi Marebole, Mokgadi ke mosadi wa bobedi, bjalo ka moka ke bongwana Masumu, ka baka la gore Mokgadi magwe ke yo mogolo kgorong ya ga Masumu, makgolo wa rena Mamogagare Masumu a dira gore bana ba Mokgadi ebe ba ba bagolo go nna. Nna a kaka ka belaêla ke nna kgosi ya bona le bona ba tseba ba ga Mohlabe, bogosi a ba lele wa bona motho a lela bogosi ke ngwana wa mpja. Wena Morabudi ke wena ngwana wa kgosi a ona taba se we a jago le yena a ka seke a go kôna, ke molaô kae le kae kgosi ge e sale e nyana e lelame ngwana monyane. Ke moka mokgalabje are a ge nke o sana le pelaêlô e ngwe o ka bolêla, a ka a ba le polêlô e ngwe ya go tswêla pele.

Kgosi a e hlalefe ke setlaela, batho ke bona ba hlalifisago kgosi.. Ke gore ka gorialo mowe , ge elekgosi a ba ka mokgwa o mongwe bjalo ka segole ana taba e fela ke kgosi. Ge a ile a dira molato wa/^{go}bolaya motho taba e w. e be e sa bolêwe, ge ele molato wa go imisa mosadi o be a lifiswa bjalo ka batho, fêla tefo ya gagwe e tseba ke yena mong wa mosadi ka mo we a bolêlago ka ntshe o swanetse go dira. Ditaba tsa kgosi a di ahlolwe, batseta le bakgoma a ba motsa ka sephirin, gore taba e ke molato rapêla ke moka a rapêla.

105 Makgwapeng e be ele kgosi a no kitima le naga ka baka la gore ebe ele setlaela empa le gago le bjalo a baka ba kgona gore ba bee kgosi e ngwe. Ba ahludi e be ba no sala ba ahlola melato ke moka ba bega Mohumagadi Marebole.

Ngwana wa kgosi a ka gola hlôgô ya ba e pududu, ge papagwe a sa phela a ka seke a dula bogosi, le ge papagwe a ka ba tsofala a sita le go sepela. Etlare mo a hwile yaba gona baka meyago setulong. Bjalo ke gona etlarego mohlang lesaba le kgobakana ke moka kgadi ya fihla ya moapesa pheta ya thaga.

Bjalo go fedile ke kgosi ke moka ba tla mosupa dilô ka moka tse we di swanetsego gore dibe matsogong a gagwe. Bakgalabje ba swanetse go fela ba ehlwa naê ba moruta melaô ya bogosi. A swanela go sepela le ditšaka tsa gagwe, o swanetse go

106

sepela le bakgalabje. Dithaka tsa gagwe dika seke tsare
dumela thaka, arialo ke moka o fedile, o swanetse go lefa.
Ba tshaba gore a ka nyatsa ke batho, bakgalabje ba rogwa bona ke
moka ba no fela bare thobela, ke gona ba godisa kgosi ka
gorialo mo we.

Moswaredi wa kgosi e swanetse gore ebe monna wa leloko la
bogosi, bjalo o tla swananela ngwana go fihlêla a gola. Go gola
ga motho ke go tsea mosadi a ba a ba le ngwana, bjalo
mo we ke monna a ka dula setulong sa bogosi, ke baka la gore o
tla kwa se we bakgalabje ba motsago a ka se sa swara tsa
bosogana.

Moswaredi a kaba le mekgwa e mebe bjang le bjang, baka
seke ba motlosa, ka baka la gore ba meile ka molaô. Taba e enago
gona ba ka phakisa ba bea mong wa setulo ka pela, a go ahlole
kgosi melato to ahlole banna ke moka ba tlo no fela ba motsa
gore molato wa gore re o ahlotse ka tsela ya gore, bjalo ka ge
e sale yo monyana o tlare go bona ditseba ke lena ke moka ba
lifisa motho yo we anago le molato. Dilo tsona tsa go tswalla
kgôrô ba swanetse go fa yêna.

107

Ka tsatsi le lengwe sa go tswalla kgôrô ba hlaba baahludi ba
ja, ka tsatsi le lengwe se a ruiwa bjalo bjalo.

Kganthe ge motho a swarets ngwana wa kgosi ka molaô, ngwana
o swanetse go gola a tia. Dilô ka moka tsa bogosi di dula le
yena moswaredi, ge ngwana a/dile a mofa madulô a gagwe, e
swanetse go mofa dilô ka moka tsa bogosi bjalo ka tshidi ya kôma
le mesebô ya badihana, pheta ya thaga le malêlê a kôma, le sefoka
ka moka dilô tsa bogosi.

Ke gore ge ele dikgomo goba ditshetele o swanetse gore a mofe
tsona bjalo yena ka nosi o tla moarolêla lefa le lengwe.
Ka gobane dilô tsa melato moswaredi a swanêla go ya go dija ka
lapeng la mosadi wa gagwe o swanetse go dija ka lapeng la
mmago molediwa, dilô ka moka tse we dilifiwago kgorong di swa-
netse go ya ka lapeng le we.

Magama kgomo ya lefisa o gama a lebella tsela, ke gore mong
mafsi a swanetse go isiwa ga mong wa kgomo le sokotso ke la modisi
wa kgomo.

108

Moswaredi yena ka nosi o swanetse go fela, tse dingwe a diragêla morago, ka gabane ge a ka no tsea ka moka a isa lapeng la gagwe leka sitega. Ge ba mofa tse dingwe ke moka o oketsa tsela tsa go ragêlwa morago.

Lehu la kgosi. Kgosi ge e babja, mo we a dulago ga go tsene motho, baaki ba gagwe ke batseta ba kgosi, Mohumagadi ge a nyaka go mōna ge a sa babja o fo ya. Kgōrō e we e swanetsego go ōka kgosi ka maatla ke Masete ge a bōna gore bolwetsi bogotse o o swanetse go tsibisa malome a gagwe Pōpēla le yēna a tla a ōke motlogolo wa gagwe. Baratho ba kgosi le bo morrwa rragwe le bōna ba tla ba mōna.

Yena kgosi ka nosi ge sa thabile motho yo we arego ge a molebēlla a seke a molebēlla ga botse wa mōna o bile wa motseba. Ka gorialo mo we o no kwa a bolēla gore mokete ge ke babja a seke a tla mo we ke lego ntsho ka baka la gore a/tla^{ka} a mphetsisa. Dihlare tsa go moalafa di swanetse go nyakēla ke ba gabo kgosi, le gona ngaka e we e moalafogo e swanetse go tla ka thebēle tsa yōna, e fihle e dule mo we molwetsi anago gona. Batho ba we ba robala go mo we molwetsi anago gona, ke Pōpēla, Masete le yo mongwe wa ga Mohlabe yo we moya wa gagwe o be o kwana le wa kgosi gamōgō le ngaka.

Kgosi a e oke ke bahlankana e ōka ke bakgalabje ba bagolo, mo we eago gona go a beufisa kudu. Ngaka ge e fa molwetsi sehlare e swanetse go fēla e nwa pele, ke moka a kgone a mo fa. Ga ba tloge mosegare le bosego, ba ba gona.

Yo mogolo a tlo ge a lomantse mēnō, yēna o wakwa ka nosi, gore ke tla feta, kemoka o tla bolēla se we senago ka polong ya gagwe. Bjalo ke lehu la Mohumagadi Marebole baaki ba gagwe ebe ele Matseke Masete, Butswana Masete, Mokana wa Tau Pōpēla, lei Pōpēla, Ntshobjane Mohlabe le Mamogagagare, Masumu, ngaka ya go alafa kgosi Mong Monakome Moyene. Ntshobjane le Mamogagare a ba batamele kgaufsi ga molwetsi ka baka la gore ba ka bolaya kgosi ba nyaka go sala ba busa. Ka gobane Mamogagare o tla nyaka gore m redi a gagwe Mokgadi a sale a busa. Ntshobjane ke motlogolo wa Morei bjalo le yēna o nyaka go sala a dutsi setulong ka baka la gore la ga Mohlabe le sa

sa betse monna ke yena fêla.

Lehu a lena kgosi, Mohumagadi a bona gore bolwetsi bjo bo rtswerego, nka seke ka phela, are go Butswana ke nyaka Ntshobjane le Papa Mokana wa Tau ba batamele kgaufsi, bjalo ka ge ba se kgole ba batamêla. Are le akwa ba bina tlou, nna ke a lesia, fela lesale le lebeletse Mokgadi ngwana wa gagwe a sale a yo tsea mosadi ga kgaitsemi yaka e tle ebe yêna a salago a lebeletse tsa motse o.

111

A boela a rôbadisa hlôgô ya gagwe yaba ke moka o homotse, erile ge letsatsi le ya go dikêla, a goma a ba botsa gore manaka a pula ana le Tima-m golo ya ba mo we ke m ka o napile o homotse , ka maetiso a ba tlogêla.

Boapa ke moka ba thoma go dira boapa, ke gore ba aga sethala bjalo ka mpete wa makgowa, bjalo ba ala diphate ba kakola kgosi ela ba e bea godimu ga bjôra. Yo a tlogo are a le robetse bjang mabapi le molwetsi ba no motsa gore a wa o sa fokêla, mo difahlogong tsa bona go edile bjalo bjalo.

Balitle gore a bee a bole, bjalo ba tsee dipitsana b bae ka fase ga mothala gore mahura a gagwe a rotêlêka gare, ka mafuri ga ngwakô ba bolaille mpja goba pudi ba no e lesetsa gore ba tlare mohlang o we ba tlogo bofêla ba thome ka gore naa go nkgang, bjalo ge ba nyakedisa ba hwetsane gore go hwile selô se bile se bodile.

112

Mohlang o we barego ke tlosa letlalo la tloga ke mohlang o we kgosi e hwilego, bjalo Ntshobjane o swanetse go hlobos basadi, o hlobosa mosadi o mogolo, o mohlobosa ka mokgwa o o tswa a mumile metsi ka legano ke moka a fihla a motswela ka ona are tseba re setse re no dula.

Ge noba motho ke moka o thoma go lla, bjalo ka ge ele kgosi a wa alle ka gobane kgosi a ba elele. Ke moka ba thoma go tsibisa beng ba kgoro ba tlilo boloka mohu. Bare ka meriti ke moka ba hlaba kgomo, nama tsa yona motho a noja ka mokgwa o a ka kgonago, ga ena mong. Ka mabanyana ke moka ba rwala mohu ba moisa lebitleng, ba rwele mokgopa wa kgomo le nku ba stlemile, ba yo fihla ba e bolaya lebitleng ba bangwe ge ba êpa, ba bangwe ba tswia nku.

113

Ge lebitla le fedile ke moka ba tsenya mokgopa wa kgomo ba yo dudisa mohu godimu ga ôna, ba tva meswalaswati ya nku ba e tsholela pele ga mahlo a gagae, mokgopa wa nku ba moapesa, madi a yona ba tshela ka gare ga lebitla, ke moka go fedile, ba thoma go phuseletsa mohu. Ele gore a ba morobadisa, go mokona gona ba mokonne, bjalo ba modudisa ka marago a lebella tlase.

Marapâ ala a kgomo ke moka ba a rwa ba isa lebitle, ba yo a phahlaganya leala a nku ba bea godimu ga phupu. Ge ba boetsa mobu ka lebitleng ba thoma ka go boetsa mobu o mohubedu, ke moka a montso wa tla ka kgakala. Ke moka go fedile ba boêla ka gaem ba yo fihla kgorong ba ja mollô ba dula.

Gare ga bosego bo malesapane, ba yo lla ba dikuluga le ngwako ola mohu a goba a le gona. Ba tlilo hloboga gore kgosi ya bona e tlugile lefaseng. Basadi ba mohu bjalo ba kgobakane ka kowa ngwakong ola mohu a goba a leka gona, bjalo ge bo malesapane ba lla ba dikuluga le ngwako basadi ba poifong e kgolo kudu.

114

Ge bosele ke moka bayo tswalla maforô ala a goba a a tsena ka ona ba thula a maswa, le kowa malapeng a bahlôlôgadi ba tswalla difero ke moka ba thula tse diswa. Ngwana yo we a swanetse tlabago kgosi, ke gore ge bantsha mohu ka ngwakong o go robala molomo wa ngwakô ere ge ba ntsha mohu, ba motabose ka godimu, ge ele basadi ba tsea mese a bona ba ephekaganya molomong wa ngwako gore ge mohu a e tswa ba mofitise ka godimu ga yôna.

Dilo ka moka tsa mohu ba dikgobakanya ba dibe ka ngwakong ka otee, ge ele mahura ala a mohu gamôgô le letlalô di bolukiwa mo we motho a ka sekego a dibona, dilo tse ka moka di boloka ke Ntshobjane ga gona motho yo a ka bolokago ka tne le yêna.

115

Basadi ba tla dula ka mowe ngwakong wa mohu matsatsi a mane ba sa alamile lehu. Ka letsatsi la bahlano ngaka ya go alafa mohu e a fihla e tlilo alafa lehu, pele ga go alafiwa ba swanetse go tsogela nokeng go hlapa, ke moka a kgone a balafa bjalo ke gore o bantshitse ka ngwakong ba swanetse go noba

mophigalong ngwaga ka moka, go fihlela ba tllilo lla sello. Kees hlalusitse ka matlakaleng a ka godimu.

Lehu ke yona tsela ya go tloga kgosi bogosing. Ka gobane ge ba bona gofe ngwana wa gagwe o godile o bile o tla ba a tsofala a sesu a dula bogosing ba swanetse go loya kgosi ya hwa. O tsebe gore ge kgosi e hwile a balaole, ka baka la gore ge le kaya golaola, ditaola ditlilo rutla motse, bjalo ka gorialo mo we a se molaō. Go bjalo ka monna wa basadi ba bantsi, a ba swanela go ya dingakeng.

Le bona ka nosi ba no bolēla gore le seke la sala le ya dingakeng ge ke hwile ka baka la gore nna ka nosi ke tlabo ke tseba gore ke bolaile keng, ke tlabo ke bolaile ke ōna motse o waka.

116

Bjalo ka morena Sekwatapeng ba ratho ba gagwe ba hwile ka moka a sala le Sepalo. Bjalo Sepalo e be ele monna wa go nyaka go dula ka lapeng, bjalo ge gona le ditaba kgorong a sa nyakego ya, ka tsatsi le lengwe ba ba dioya ba mītsa, tsatsi le lengwe ba sa mohwetsane tsatsi le lengwe ba mo hwetsana. Bjalo kgosi e fela e motsa gore naamo o salebelle ditaba tsa kgōrō o direla gorong, a fa mohlang ke e hwa o tla sala wa o kgona ona motse o, a tla sala wa rutluluga.

A seke a hlōkōmela mantso a mokgalubje. Mafelo Sepalo a ya a tsena ka ngwako wa Morena Sekwatapeng ka mosadi yo mogolo yo we elego Thobela ngwana Masumu a moimisa. Morena o be a se se a ke a ēta, o be a noba mogae, bjalo molaō wa batho ba bogologolo mosadi mola a bago le ngwana, ke moka monna a sa batagana le mosadi, go fihlela ngwana a sepela, mngawe a be a setleme ga bedi, bjalo mohlang o we a yago go batagana le mngawe ke moka ba lomola ngwana letsweleng.

117

Bjalo Morena o ile ge are o ya go lomola ngwana ke moka mngago ngwana a bolela gore kgwedi ena a ka e bōna. Morena a thoma to makala are bjang, ke mang yo we a dirilego modiro o we. Mosadi are ke Sepalo.

Morena o ile a befelwa kudu, a sesa boledisa Mohumagadi a homola a robala ka ngwakong, a seke a batagana le mosadi. Ka moswana a romela Madipudi Masete gore a yo mutsissetsa

gore o imisitse ke yêna.

Masete a fihlisa mantsu lapeng la Sepalo, a dumela gore ke nnete ke nna. Sebaka sa boetsa mantsu a we. Morena o ile a befelwa, empa are go lukile, a bitsa beng ba kgôrô go ba tsibisa taba e.

118

Banna ge ba fihlile a thoma go ba botsa gore a le bitsetse selô, ke le tsibisa lehu laka, nna moratho waka mpolaile, ke lona lehu laka. Banna a baka ba fetola selô ba ile bare diakwalà morena bjalo dilô ka moka ditseba ke wêna. Bjalo are go bona ke nyaka gore a lefe, nkabe a seke a tsena ka dikomaneng gona e be ke tla fetola ka mokgwa o mongwe. A molifisa kgomo tse nne, molato wa fêla o e tla mowe.

Mosegare kowa batho ba ile masemong Morena Mohlabe a sala a tshuba ngwana wa mosadi yola. Ge batho ba lema semong ba bona kgabo ya mollô, ge ba e tswa ba kitima, ba hwetsana gore ngwako o setse o fella hlaka e wetse ka gare. Baile ge ba butsisisa gore morena go hlomega bjang, are go bôna a ke tsebe ke a bona ke yêna Sepalo o belaêla dikgomo tsa gagwe. Fela le ga gole bjalo molato a o yo, yo mogolo ge a e hwa goba le dika, ke hloletse ke ngwana wa mmame. Ka moswana a tsoga a roma motho gore a tsame a bitse beng ba kgoro gore ka moswana ba tsogele kgorong, kgosi ena le mantsu nabo, a tsama a ba botaa.

119

Maina a batho ba we a goba a ba nyaka ke ba Magotsane Masumu, Jobola Masumu, Sebatane Masete, Madipadi Masete, Sepedi Pôpêla, Motsatsi Pôpêla. Banna ba ga Mohlabe ba we ba ilego ba ba gona ke Lee Mohlabe, Motantane Mohlabe, Morabudi Mohlabe, Sepalo o ile are go tsoga e sale gosasa a tshaba, Mabjale Mabakane le mon a wa ga Lewele bare ke Piet. Bjalo banna ba babedi ba a baka ba ba raka mo we topeng ya bona.

Morena Sekwatapeng a tsea sepona sa gagwe se setelele a se bea gare ga banna, are go Magotsane a thakgoge a dulê godimu go sona, ka morago are Motantane le wena sepela o dule go sona ke moka ba ya ka dula are go Magotsane motho yo we o dutsigo naê wa môna, are ke a môna morena, are ke mang, are ke Motantane, ke ngwana wa mang, are ke wa Mokalle, are go banna ka moka le kwile gore ngwana yola ke wa mang, ba dumêla bjalo ke le supa ngwana yo, mo hwa pele ga tsibji, ge nka hwa pele

ngwana yo wa moratho waka a sale a lebeletse motse o. Bare Morena, bjalo kgosi o tla sala a lebeletse a swaretse o fe ngwana, morena a seke a ba botsa ngwana. A re o swanetse go tsea mosadi ga Sebela mong wa dikomana tse. Banna bare a ke mang yo we elego mong wa kômana ga Sebela e su a ke a etla go busa mo, fela re tseba fêla gore komana e ile ya betla ke monna wa go tswa ga Sebela, ngwana Sebela e su a ke apea mo. Morena are go lukile e swanetse go tsea mosadi ga Popela mo we ba ile ba kwana ka polelo ya mrena. Baile ba laela bare re dikwile ke moka ba tloga.

Ka morago ga matsatsi a mahlano ke moka ba kwa ba hlabelwa mokgosi wa gore kgosi e hwile kantle le go babja. Ke moka ba yo rwala kgosi ya ga Mohlabe ba moisa mabitleng.

121 Ka morago ga sello ba kgobakanya batho ba tllilo supa batho moledi wa kgoro bjalo bona ba ga Mohlabe ba bolela gore moledi yo o swanetse go swarela ngwana wa Matshubeng yo we elego motlogolo wa ga Molapo le tsebe gore lehono yo we a swarego kgoro ke Motantane motlogolo wa ga Masumu ke ngwana wa Mokaile moratho wa mohu, batho ka moka ba re thobêla. Yo we a go ema gare ga banna a ba supa Lee Mohlabe.

Kganthe Sepalo le Morabudi a ba kwane le taba e, Motantane a ba mo we sebakeng se sa go tswarela ngwaga. Sepalo ke moratho wa moratho wa Mokaile ngwana wa pele wa Mokgadi ke Sekwatapeng Morabudi ke ngwana wa Sekwatapeng ke ngwana wa mosadi yo Ditshila ngwana Mabakane.

122 Bjalo Sepalo a fêla a sepela bosego a e ya go kgosi Matswangwane Mahlô (Sekororo), a e ya a motsa gore kgosi ke nna, bjalo morena Mahlô a fêla are go Motantane banna ba geno ba ntswenya, bosego bjo bongwe le bjo bongwe ke robala nabo mo, ba bolela gore wena a ba gorate. Ele gore Morena Sekwatapeng o ile ge a e hwa a sia kôma, bjalo ya sala ele matlogong a Motantane, ^{ka} /ba ka la gore o ile a ntsha kgomo a saba kgosi, Morena Sekôrôrô are go Motantane o swanetse go ntsha lesone la diponto, ke gore ke sebego sa kôma. Bjalo a kgobakanya ba ga Mohlabe beng ba kgôrô go ba tsibisa taba e.

Bjalo bare e sale go tloga bogologolo ta ba ya mohuta o a re tsebe, taba e w e ka seke ya dirêga, fêla molêla

go ja a bolawe o ka nontsha wa mofa. Sepalo le Morabudi ba gana taba e, bjalo kganthe bona ge ba gana ba le bjalo ba fêla ba tloga bosego ba eya ga kgosi go motsibisa gore a ka seke a go fa rena reitse a go fe bjalo wa gana

123 Maena Sekôrôrô a kitima a fihla Leydsdorp go bega gore Mohlabe o teile kôma kantle le tumêlêlô ya ka, bjalo Morena komosasa a roma lepodisa la gotla go bitsa Mohlabe, a fihla a bolela gore ke bona Morena Sekôrôrô mo ore wena o teile koma ka ntle le tumêlêlô ya gagwe. Mohlabe are koma e siile ke mohu e be ba kwane le lengolo la go tswa mono le gona. Bare o swanetse go hwetsana la gago lengolo, o seke wa soma ka lengolo la mohu. Bjalo kgosi Sekôrôrô ore o nyaka lesome la diponto a kgone a kwana le nna, bare ke ya godiang, phetelo yare ke Sebego ke molaô, a wa, are sepela ge o le nago o ntsha, ka morago o belaele o tlo ntsha a gofa.

Ka baka la go hloka tshetele o ile a ntsha kgomo tse tharo, ke moka molato wa fêla.

124 Bjalo ka ge dinokwane ditswela pele ka bo nokwane bja bona. Morena Sekôrôrô a bitsa pitso bjalo Motantane a ya pitsong le lesaba la gagwe, ditaba tsa pitso tsa bolelwa, tsa ba tsa fêla. Mohlabe a bula difate ke moka a tlogalle lesaba la gagwe. O ile ge a tshela noka ya mosunwana, ba mitsa morago. Ge a fihlile ba mitsitsa ka ngwakong ke moka ba re go yena o botse Magotsane Masumu a seke a ba a sa seka melato, melato e swanetse gore e be kgorong ya Masekane Mahlô.

Mohlab a ema are thobela ba Nareng, ditaba dia kwala, bjalo nnake nna yo monyana ka gobane ke nore ge ke gola ka hwetsana ele gore Masumu ke ka hludi le gona ona le bana. Sekôrôrô are a ke nyake polelo wena o swanetse go dira mo we ke go bolêlago.

125 Mohlabe are ditaba dia kwala Morena, bjalo e ka kgona wena o motse, nna ke a sitwa motho le bana ba gagwe, ka gobane kgogo e beela mae a yona ke moka ya phaphasa ditswiana tsa yona, bjalo kgogo e ngwe ya ba moopa, bjalo ka gorialo mo we go a direga gore le tsee ditswiana tsa yona le dife kgogo ya go hloka
hloka ditswiana gore e se dise. Morena a ka aba le karabo,

ke moka a isa seatla godimu ga Mohlabe a motia, ke moka ba thoma go lwa.

Ka ngwakong gobe gona le ba Banareng le banna ba gesu ba se ba kae, banna ba Makhutswi ba leka ka mastla gore ba sware Mohlabe gore kgoši e fo motia, marasana a we a goba a le gona, ba tsena ka gare ba fihla ba swara Mohlabe ka letsōgō, ba tswa motseng wa mosate. Yaba lesaba la Mohlabe le kwa mokgosi wa ntwā ba goma erile ge ba le kgaufsi le go tsena motseng ba hlakana le mong wa bona bjalo ba re molato keng, a wa molato ke gore bana ba Masumu ge ba fapane Masumu a seke a kwa ditaba tsa bona, diahlole ke Masekane, bjalo ge ke ganetsg tšaba e we ke moka ba tia.

126

Bare ke ntwā bjalo re swanetse gore re boēle ree go lwa nabo, Mohlabe are marunu a sale gona makgowa ba tibetse, taba taba ke go boledisana ka molomo. Ke moka ge Mohlabe a belaela mabapi lego teiwa ga gagwe, komosasa le yena kgosi ba ngole lengolo la go tsibisa Mohlabe gore o swanet e go fologa setulong sa kahlolo. Ka baka la melao ya makgowa, ka kgapeletse taba ya mohuta o we ya ba ya direga. Ya ba ke mathomo ge kgosi e foloswa setulong.

ngola

Ka baka la molaō o we, melao ka moka ya sesotho, a ba sa e sepidisa ka molao. Bjalo ka mabjalwa a dibego a ba sa ntsha, mahlakori a dibego a ba sa ntsha, dilo tsena ba ntsha ba eya ba bega yola ba go moflosa, ge tsatsi le lengw a ka gana ke moka ba goma naō ba yo ja.

127

Legatong la yo we Motantane ba ile ba bea Sepalo, ke moratho wa kgosi bjalo ge Montantane a mo lebeletse ore rangwane. Bjalo ba goma ba tlosa Sepalo bona ba Makhutswi ba bea Morabudi ngwana wa kgosi, bjalo yo Morabudi ke motlogolo wa ga Mabakane. Ba we elego beng ba k.ōrō ke moka ba dula ka moka go ya ka kgorong o seka molato a le nosi le ba fapani fēla.

Motse ola wa mohu Sekwatapeng wa thubega, basadi ba bangwe Mokgatli, Mpjafē le Makose ba tia mengwako ya bona ba ya ba aga ga ~~kāpāka~~ Pōpōtwe noka ba nwa Morola.

Mapholo, Mampuru, Mas nkele le Madimaba ba ya ba aga Mangonyane noka ba nwa Sedukwi, motseng gwa sala Thobêla gamôgô le yâna Sepalo. Morabuui le yena a ya a dula ka moso wa Mangonyane. Mo we go supagala taelo ela ya mohy Sekwatapeng ela ya gore Sepalo ge o saka wa hlokomela ditaba tsa kgoro, motse o ka seke wa sala wao kgona le gore ngwana wa moratho wa ka Mokaile a sale a lebeltse motse o.

Ditôkêlô se se amogêlago ke kgosi le dithoto tsa gagwe.

28

∫ Dibego tse we kgosi e di hvetsanago ka mehla ke di bego tsa mabjalwa ka baka la gore mabjalwa ke dilô tse di nwewago le tsatsi le lengwe le le lengwe ka gorialo mo we kemo we o kwago bare tlala bolaya maphatla ba mosate re ja nama, ke gore bare go nwa bjalwa a ba ja nama ya dibego. Mahlakori a tswa ka mabaka ka baka la gore ba ka seke ba hlwa ba bolaya dikgomo tsa bona tsatsi le lengwe le le lengwe. Ba dibolaya ka manaka.

Bjalo ge mohho a ka bolaya kgomo a ja lehlakori o swanetse go lifiswa ka mokgwa o we kgosi e ratago, mohlomong a ka montshisa pudi goba pudi tse pedi ge a sena mangangan. Yo we adirago manganga go bontshagala gore o nyetsa kgosi le kgomo a ka montshisa.

Bjalo ka Masumu a ile a gana go ntsha lehlakori la kgomo are nka seke ka kgona go ntsha lehlakori ka fa moratho waka. Bjalo bare go moraka a tloga a eya monamella o rile ge a boya a tla a ntsha kgomo ya go pega, a ba a ntsha e ngwe ya go bega gore mahlakori a ka seke a ja.

129

Kgomo ena ya lehlakori enapile yaba ya manganga hlaa a banna ba e bolaya ke moka ba ntsha serope sa yona ba se fa Masumu bare mogale a galefa wa ga lifiswa, lehlakori la yona gamogo le letsogo ke tsa kgosi, bontsi bja nama ba apea kgorong ke magnanga hlaa a banna.

Sebego sa dinhlwa go ntsha motho ka o tee, yo we a thomago go diraga pele ke gore molao o swanetse go loma ba mosate pele. Mohlang o we ba lomago dinhlwa ke seila batho a bae go le a ba hlwa ba dutsi.

Mekgopa ya tau le nkwe ge motho a ile a bolaya phôôfôlô tse we, mmolai o swanetse go botsa ba gabo ke moka ba

mokgopa ba o isa mosate. Ge ba le kgaufsi ke moka ba thōma gogobba mogobo, mogale ba moetisitse pele, apere mokgopa wa sebatane se we, ba bile ba kgile mahlare ba mopile ka ōna ge ba tsēna kgoro; basadi ba mosate ba kganela mogobo ba letsa mefulukwane.. Ke moka ba fihla ba bega mokgopa kgosi le yōna o tla ntsha kgomo ya lumisa mogale ka yōna.

130

Nana ya kgomo e we ba e apea kgorong, ke moka basadi ba faga mauswa ba a tlisa kgoron , ba oula fase ba ja. Lehlakori le letsogo ke molao di swanetse go ya lapang la mosate, mogale ba mofa serope. Go bjalo ka naka la hlou, motho yo we a tswago nalo ba swanetse go mohlabela kgomo ya go mo lumisa.

Sebego sa ngwaga. ngwaga o mongwe le o mongwe monna o swanetse go ntsha pudi, pudi ena bare ke a lekgêthō Bjalo ka makarapa bona ba swanetse go ntsha ponto ele gore ge ba fihla mono gae le gona ba swanetse go ntsha leseome la go dumedisa kgosi gofe borwa ke boile. Ge lekarapa le sena tshetele o swanetse go dumedisa kgosi ka pudi goba patsi goba se sengwe sa siaparō.

Maduma a baeti. Ke gore ke maduma a ba bapatsi, motho o ntsha se ww a tswago a tswere se se a se bapatsago bjalo ka marumō o swanetse go ntsha lerumu ka letse a dumedise ka lona, ke moka a gwetsane tumello ya go bapatsa dilō tsa gagwe ga botse a sa tshabe selo.

131

Dikgomo tsa kgosi. Gona le dikgomo tse dintsi bjalo dikgomo tsa malapa a se tsa gagwe dina le mong wa tsona. Bjalo ka dikgomo tsa baredi dilaola ke yena kgosi gamogo le mosadi wa gagwe.

Dikgomo tsa kgosi a e nosi, ke dikgomo tsa kgōrō tsa go lifisa melato, le dikgomo tsa go thupiwa, ka gobane bare go dithopa ba tla natso mosate ke/morena a lumisa bagale ka tse di-^{moka}ngwe bjalo tse dingwe diaruiwa. Bjalo tse we ke dikgomo tsa kgosi a e nosi, aka dira ka tsona ka moagwa o a ka kgonago a e nosi, ke gore ka kgopolo ya gagwe.

Le ditshetele tsa makgêthō le dihlahle tsa tsa kōma tse we

elego pudi ke tsa gagwe. Empa o di boloka ka ngwakong wa Mohumagadi buntsi ka ngwakong wa gagwe. Go boloka ga mosotho o epêla fase. Tshelete ya mohuta o we e a tswenya mo bathong ba bagolo ka gobane a hwa, o kwa ba hona gore o be ana le tshelete e ntsi, bjalo tshelete o epetse ngwakong elegore gona ke nnete go bjalo, empa ga ba bangwe ele maaka.

132

Tshelete ya mohuta o we ba phakisa go butsisisa basadi ba mohu ba sale tlalelong. Ge ekare ka morago ga matsatsi wa butsisisa ba ka seke ba go botsa nnete ka gobane ba gabo basadi ba setse ba ba butsitse gore le seke la bolela ge eka mohu o ile ge a e hwa a ba a gofile selô, ke sehlapô sa monna wa gago, le wêna o tla lêla ntshe.

Taba ya mohuta o we o fela a botsa mosadi wa mamoratwe, go bjalo ka Morena Sekwatapeng mamoratwe wa gagwe e be ele Makose ngwana Moyene. Bjalo a beile dig tla tsa kôma ka ngwakong wa mosadi yo le tshelete e e lekanago masome a mararo, lekgolo la diponto a epetse ka ngwakong wa gagwe, bjalo mosadi yo o kile a mosupa pele ga lehu la gagwe.

133

Mohlang a hwago ba ile ba butsisisa bjalo Makose a ntsha masome ala mararo, basadi ba bangwe a ka ba ntsha selo, yena Makose a bolêla gore keile ka kwa a fela a bolela gore tshelete e ngwe o epetse bjalo a ka tsebe ga botse gore o be a era ka ngwakong ga ofe mosadi, ba leka ka maatla go nyakisisa taba e, empa e baka ba e hwetsana. Makose a be a tla ba supa mola ba montshetse tshelete ela a go bafa, bjalo a lebella pele gore ba tla mofa selo a bôna ba sa mofe le yêna anapa a homola.

mola

Ka morago ga selo mosadi are mosegare kowa ba tshile baile masemong a ya a phasalla tshelete, a e rwala a isa gagabo, a fihla a fa kgaitsemi ya gagwe Ramaja are go yena a moswarêle.

Mojelê ya tshelete e we, Ramaja a ntsha ponto a fa Makose are o tla reka dikobo, bjalo Makose a dira bjälwa a rwala a ya go leboga kgaitsemi ya gagwe, a ya a boya a mofile ponto le lesome ke moka ba no fela ba dira bjalo. Ka baka le we ba direla gore ba hlêlêgadi ba bangwe ba seke ba tseba ka bakalagore ba ka bolaya mosadi ka boloi.

134

Motho a ke a hloka mogwera, a seba mogwera wa gagwe taba e, ba bo leloko le gabo monnaba kwa taba e gamōgō le bahlōlōgadi, bjalo ba sita go mutsisa/^{ka}baka la gore o ile a ba fa masome a mararo ba seka ba mohlaposa diatla.

Motse wa mosate ke o mogolo gagolo, bjalo kgōrō le yōna ke e kgolo, bjalo lesaka la dikgomo le ba ka mafuri ga motse phaposa le motse, gore molore wa tsona wa seke wa ella ka gae bjalo dikgomo ka moka diba ka mo we sakeng le we, tse di ngwe dikgomo di be dile lesakeng la Masumu, go dirēla gore ge manaba a ka fihla a re ke thopa tse dingwe dipholōgē.

135

Masemo a bo ngwanabo kgosi. Tshemo ya mathōmō ke ya Mapule mogatsa moratho wa kgosi Maboi, ba sesu ba tsele Sedukwi. Ge ba tsela Sedukwi ba tsena tshemong ya Mpheso mogatsa moratho wa kgosi Mokaile e gofana le tshemo ya Mafefera Mohunagadi wa kgosi, ya Mohunagadi e gofana le tshemo ya Mokgati mosadi wa kgosi, ka tlase ga ditshemo tsena ke tshemo ya Mapulo mosadi wa kgosi, Mokgatli o gofana le Makgatlako mosadi wa moratho wa kgosi Mokaile, Makgatlako o gofana le Ditshila le Mokgwatse basadi ba kgosi, Ditshila o gofana le Maponye o be a dula le kgosi, empa a se mosadi wa gagwe ke mosadi wa ga Masumu wa malome wa kgosi, bjalo malome a gagwe are go hwa ke moka are o rēmēla sēlēpē sa malome wa gagwe a tsea makgolo wa gagwe a mo dira mosadi a ba a motsentsha ka mdseng wa mosate. Maponye o gofana le Mampuru, Mampuru o gofana le Madimabe, Macimabe o gofana le Mathomosehla ke mosadi wa moratho wa kgosi Sepalo. Mothomosehla o gofana le Thobela mosadi wa kgosi. Ka tlase ga tshemo ya Mampuru ke tshemo ya kgosi e we barego ke moota.

136

Masemo ana ka moka ga ona a lema ke dipholo tsa mosate dilimisa ke baratho ba kgosi. Bjalo mosadi yo mongwe le yo mongwe o hlagola tshemo ya gagwe. Tshemo e we elemago ke setshaba ka moka ke tshemo ya kgosi e we barego ke moota le go hlagola e hlagola ke mosadi yo mongwe le yo mongwe wa naga ka moka le go buna. Mona masemong a go gasiwa lotsa, mahea, leroro, lesalesale dintswa le hloko dithotse.

Dilo tsena ge ba dibunne ke moka ba disa mosate ke mabēlē a kgōrō.

Ge goile gwa fihla baeng bjalo ka baeng^{ba}/kosa ya lepesa ba swanetse go faga ôna.

137 Tlala ge tlala e le gona basadi ba kgosi, kgosi e swanetse go tsea se tswana ke moka a bela basadi ba gagwe gan'gô le betsi ba gagwe. Ke ona modirô wa ôna, le go dira mabjalwa a gorola kôma. Mabêlê ana a tshemo ya moota o swanetse go boloka ke Mohumagadi wa kgosi. Tshemo ya Mohumagadi e limiwa pele ga masemo, ka gobane ge peu e tswa ba tswa ka yôna. Ka gore kgale e be ba saleme ka dipholo e be ba lema ka diatla. Bjalo mohlang ba ntshago kopjane ebe kgosi e hlaba mokgosi wa gore ka tsa tsi la gore go tla tswa kopjane bjalo bahlankana le banenyana ka moka ba mo nageng ba tsogela mosate le matsepe ba yo lema tshemo ya Mohumagadi. Tsatsi le we a go leme motho, ka moswana ke gona go tlayago go lema batho ka moka masemong a bona
lona.

138 Lefa la kgosi mabapi le lehumo la kgosi bjalo ka dikgomo, ke dilo tse we dihlabeledwago baeng, e seng baenenyana ba ene ba bagolo. Bjalo ka kgosi ge ile ya etela engwe, kgosi yonna ka nama a e etele e ngwe, e no roma batho ba gagwe ga gona le polêlô, bjalo ka ge ba runile ke yena ke gore ke yena kgosi, ka gorialo mo we ge kgosi e ka s ke ya kgona go bahlompha a nyatsa bona o nyatsitse mong wa bona. Go bjalo ka ngwana wa motho wa môna, bjalo wamokganyetsa mo gongwe wa mokona le tsa goja. Ge ngwana a yo fihla gae a botsa batswadi ba gawe taba e ka nnete ba tla go kwela bohloko, le ge o ka hwetsana ba ija ba enwa, ba ka seke ba go fa o tla feta.

Bobé a boetsisane ke batho ba pelo tse botho, batho ba, ge motho a ile a dira ngwana wa bona ka mokgwa wa bosaedi, ba no motsa kamolomo gore wena a se wena motho ore go bona ngwana wa rena wa modia mpja, fela mola ebe re sa bone gore bobé a boetsisane e be re tla go kona bjalwa bjalo.

Ka lona lehumo lona lakgosi la dikgomo le hlapisa bagale diatla bjalo ka ba bolai ba ditau le dinkwe, le go phasa badimu ke gor ge gona le dipheko ke tsona dikgomo tsa kgosi di swanet ego gore dibolaiwe. Go hlatsi sa mapeola dipeba le go hlabela bale ge ba bina malope le yena mong ge a nyaka go bolaya o no bolaya.

Moyabe kgosi o no e balaela go ja bjalo ona le bongwanabo, o swanetse gore a ba bele, bjalo a biwa ka mokgwa o, o tsea serope a fa Mokaile yena kgosi ka nosi a tsea letsogo le lehlakori.

139 Bjalo baratho ba bangwe o ba riganya ditloki gamōgō le basadi ba gagwe. Serope ke nama ya molata, ke gore ge motho a ka ba le bana ba bahlano, bjalo mogolo wa bona a bolaya kgomo o swanetse go tsea nana ya serope a fa yo mohlatlamago, bjalo yena mogolo wa bona nana ya gagwe ke serope.

Maokaile o hlatlama Sekwatapeng bjalo ge Mokaile a ka bolayakgomo, o swanetse go ntsha lehlakori le letsogo a fe Sekwatapeng bjalo serope o se fa Maboi, ka baka la gore ke yena a mohlatlamago. Ge Maboi a ka bolaya kgomo, o ntsha lehlakori o fa Sekwatapeng le letsogo la kgomo le tsogo le lengwe o lefa Mokaile bjalo a tsea serope a fa Sepalo ka lona le baka la gore wa mohlatlama. Bjalo Sepalo a bolaya kgomo letsogo go tsea Maboi, le lengwe ke la Mokaile lehlakori ke la Sekwatapeng serope o fa Nkwane. Pudi le nku ba dira bjalo ka kgomo.

140 Ge taba e ya moabe ya seke ya dirēga a se molaō le rutla motse ka gorialo mo we ka baka la gore dithori di tla tsena ka gobane yo mongwe o tla dula a belaēla gore nna keile ka ba abela yaka kgomo bjalo bōna a ba nkabēla ba lle le wa ka moabē. Ge ele Moabē wa pudi le nku tsona mong wa yona ore go bolaya ke moka a e apea ka m ka ga yona, bjalo yare kowa e budule basadi ka moka ba tlisa ditswana tsa bona a ba phatha mala le moswane, bjalo a ntsha ditho tsa yona a diaba ka tsela ya tsona.

141 Hlogo ya kgomo ba e apea ka lapeng la bo kgomo, mohla o mong ba no apea kgorong le ge e se kgomo ya molato. Ke gore selo se we ba ya go ba e apea ka lapeng kgomo bare go e bolaya ke moka ba e rona ka ngwakong wa ga bo mong wa yōna gamōgō le hlōgō bjalo yo tswa ele ka ngwakong ke moka ba eremella ga naka kowa lapeng. Bjalo ba kgona ba / rwala pitsa ba isa kgorong. Hlōgō ba e jela kgorong, empa ge ba ija kgosi a e ji nabo, bona ba ntsha leleme le mohlagare wa yona ke moka ba yo mo bjalo ba kgone ba kokona hlōgō. Bahlankana ba bafa ditsebe le fa dikgwatla.

Kgosi le bolaodi bja yôna. Kgosi e laola ka melaô ya sesotho sa gabo, bjalo melaô e e tsibiwago ke e, ge kgosi e go bitsa o swanetse gore Morena, goba Thobêla goba Tma ke ona mantsu a go hlompha. Bjalo ge kgosi e kare e go bitsa ware ee, ona le molato, ke gore eka go omanyana ka mokgwa o e ka kgonago goba go go tia. Bjalo banna ba balego gôna ba swanetse go rapela morena ka gofela bare thobêla, thobêla ke ngwana wa gago wa seke wabolaya le ge a motia a ba swanela go swara kgosi gore a moêese bona ba swanetse go wa fase ka leôpô gofihlêla kgosi e motlogela. Motho yo we o swanetse go rapêla, molato wa mohuta o we pudi e lukile.

Melaô ya dijô. Ke gore motho yo mongwe le yo mongwe ge a dirile bjälwa o swanetse go ntsha sebego ka pitsana e a e bonago, bare se ya mosate a segalle. Ge motho a ka dia 142 bjälwa a seke a ntsha sebego, bjalo taba ya mohuta owe kgosi a e morere e no homola, tsatsi le ana le molato le yo mongwe bjalo kgosi e swanetse go mo fidisa ka gore yêna ke kgosi ka nosi a yo bona molato o we wa gagwe nna ke nna mohlankana. Mohlomong go fihla mahaka a mathata, pula ya sekeya na bjalo batho ba eya bare oreng morena naga e ôna, kgosi e tla ba fetola ka gore sepelang ga mokete le motse ore ke yena sekokoi, nna a kena mo tatale bjalo ka yêna. Lekgotla le swanetse go bona ditaba tsa motho yo we ka gobane batho ba ka seke ba hwa ka motho ka o tee, ba tla molifisa ka selo se segolo. Kganthe ge a ile a nwa sebego, e/be ^{ka} a omale mapoto a rwale a yo e pega gore nna ke sintse, keile ka nwa sebego, ka gorialo mowe ke moka molato o fedile.

143 Kgomo ya molato, kgomo ena ya molato ena le molaô, ge molato o rerilwa wa fêla, bjalo kgosi ba mo fa sa go tswalla kgôrô, ele gore molato ke wa go lekana kgomo tse pedi goba tse nne, bjalo moahlololwa o swanetse go ntsha kgomo ke moka a tswalle kgôrô ka yôna. Bjalo ge kgosi e nyaka gore kgomo e bolaiwe, e botsa lekgotla gore kgomo e we a e bolaiwe, ke moka ba ya ba e bolaya.

Kgomo ba e bolaya ka lerumu, ba ehlabana kgaufsi

le letsogo ka lehlakoring la sesadi, le go wa ga yōna e swanetse go wa ka lehlakori le we ba e hlabago ka lona, ka gorialo mo we ke gore e rimemisitse marumu, ge eka wa ka la setona ke gore lefase le tla ba le mokgwa.

144 Ka sakeng go tsena mohlabi ke moka a ngwegella kgo-
mo, go fihlela a e batamela ke moka a ehlabo ka lerumu, bjalo a tshabe a manalle ka lesaka a dule fase, banna ka moka ba ba yego ka ntle ga lesaka le bona ba swanetse go kwatama fase ka khuru, ke gore bahlaba thedi ba loma senko, lerumu la bobedi e swanetse go wa fase ge ele mohlabi wa nnete, bjalo ge e wele fase, ke moka baelesetsa ba sekolla fela gore maui a seke a falla, ba yo bega kgosi gore kgomo e wele, bjalo kgosi e tlare, bjang, ka lehlakori la yona a wa go lukile, ke moka a ba fa serokolo le phela le mailane ba ripa dikgati tse pedi tse oitshese ba difotla ka dilare tse we, yo mongwe le yo mongwe monna o swara dithopana tsela ka diatla tse pedi ba tia kgomo ka tsona, ke gore ka letsogo la senna ba gometsa ka la sesadi ba tia, ka moka ba dira bjalo go fihlela ba felela ke moka ba thome go e tsia, masogana ba kitimela go thwamōla mosela wa yōna.

Ge ba thwamotse mosela, mokgalabje yo mongwe o ntsha seledu, ko wa ba gotsa mollō wa go besa seledu, seledu ba seja pele ga gore kgomo e fele go tswiwa, bjalo ge ykgomo e fedile go tswiwa, a ba botse gore sepelang lo phakolla, ba e ba phakolle.

145 Ba ntsha letswalo gamogo le sebete bjalo sebete ba sega ka theko ba phahlaganya le letswalo ba besa ke moka dinama tsa hanna tsa go besa difeletse.

Ge ba feditse go phakolla ba swanetse go bega gore e fedile, ke moka kgosi e fetole ka gore molaō le a o tseba ba yo tseu mphapha o mongwe ba uisa ka lapeng la mohumagadi gamōgōle mogodu le mōla, lehlakori la yona ba ntsha ko wa mphapheng olwa wa gosala kgorong. Bjalo o tla ba botsa gore e e we a beang ka moka ga yona ka manganga hlaa a lekgotla.

Bjalo ba e ripella ka moka ga yona ka dipitseng gamōgō le hlōgō le dibera, ge e budule ke moka ba yo bega kgosi

gore e budule, a ba fetole ka gore jang, pele ga gore ba jê
ba swanetse go ntsha nama ya kgosi ba isa gamôgô le leleme
Ka molaô motho a swanêla go le'la, a leja aka fêla a ntsha ya
go lebaleba.

146

Ge ba feditse go ja ke moka go g fedile, ba laêla
ba tloga, yo mongwe le yo mangwe o tloga le sekobêla sa gagwe.
Nama a ba ruele e hubetse ba swanetse go phuthola ka melopenyana,
yo we o gahlanago nae tseleng a seke a tseba gore nna o rweleng,
saka molopeng se tseba ke mong molope.

Ke ona molao wa kgomo ya molato, motho a ka seke
a no kitimela go tswia goba go phakolla bjalo ka manyalo a moredi
a gagwe, e sepeuiswa ka molaô

moeti

Maduma. Maduma ke molao o mogolo, legona a fa moeti
hlaloganyo ya go tseba yo we elego kgosi. Ge o ka hwetsana bana
ba dutsi o swanetse go dumedisa ge o ka no fihla wa no dula wa
seke wa dumedisa, ga bane taba nago le ge o ka hwetsana ele gore
ba anwa ba ka seke ba go fa bjalo ka baka la gore ke wena
lesoboro le magane ba ka seke ba go butsa.

reile

147

Ge motho a hwile batswadi ba bana ke baledi, bjalo
ge motho a ka hwa le swanetse go bega mosate, ke gore ka mono reile
re a disa a ra gorosa ke molao^{wa}/bagologolo.

Ngwaga o moswa ge batho ba limile dibjalo tsa
bona masemo bjalo tsa ba tsa butswa yaba ba mosate e su ba loma,
ga gonamotho le ka o tee yo we a swanetsego go dija. Makhukhu
ke gore ge motho a dija pele ga gore ba mosate ba lome, ore kowa
letsatsi le diketse letsufi le tswara ke moka a rôba magea a
fakela kamokoleng ke moka a fihla a pea le bosego bjo we,
digokgothi o swanetse go difihla ka baka la gore ba mosate ba
dibona ke molato. Ka gobano o je tse ba mosate difeka, molato
mohuta o we ke kgomo.

Kgosi e sepela melaong e we e tsi jago, a ka dira
gore o bea m lao o ba sa o tsebego, lekgotla le ka seke la
dumelana naô , empa a ka galefa bjang le bjang ba swanetse go
no fela ba e peile ka fase, empa molaô ôna ba fela bare thobêla
o we a re o tsebe. Ka seke wa direga ka b ka la gore lekgotla a
le kwane naô le yêna mor na a ka seke a disala morago.

148

Kgosi e ele moahludi. Kgosi e ka seke ya ahlula molato pele ga gore lekgotla le be gona. Makgotla a we a hlolago melato mo kgorong e, ke beng ba naga, Masumu, Pôpêla, Masete le yêna Mohlabe banna ba kgôrô tse dingwe ba ka noba gôna, empa yo mongwawa kgôrô tse dingodilwego tse ge a ka seke a ba gona pelaelo e swanetse go ba gona fela ba tla ahlola. Kgosi ke ditsebe o thaeletsitse ba ahludi mo we ba ahlolêlago molato gôna, fela ge a ka kwa gore ba ahlola sepitsa le yêna o ba fa potso ka mokgwa o we ditaba dibolêlwago ka ôna.

Molato o bjalo ka wa boloi, ge motho ele moloi bá tswa ba ya dingakeng bjalo dingaka tsa ya tsa motia, ge ba boya ba bolela gore mokome o tso tia mokete. O swanetse go fa lekgotla pele ke moka ba ahlole. Empa kahlolo ya moloi e noba gore a bolaiwe., motho ge a tlo phologa ele moloi o swanetse go tshaba a tshela noka gona a ba mosale nthago ba mogomêla.

149

Bjalo ka Malebonyane mosadi a goba a tsere ke baga Masete o ile a loya mosadi wa ga Mohlabe leina Maseboko. Mosadi yo o ile ara to teiwa ge a fihlile gae, bjalo a kwa gore o swanetse gore a bolaiwe, disebi tsa moseba, anapa a tsoga bosego a tshaba a tshabela ga mokgotho, a baka ba molatela baile ba mogomela. Bare go morwa wa gagwe ngw na wa nôga ana nôgana o swanetse gore o bolaiwe, ke polelo ya lekgotla. Morwa wa mosadi yo we ke Matau Masete, bjalo are ke akwa lekgotla, hlôgô ya motho e lifiwa ka hlôgô, bjalo ke nale ngwana wa mosetsana ke lega ka yêna. Lekgotla a laka la mokwela lare le ka tsea ngwana wa noga lamotsentsha ka motseng o tllilo re fetsa, o swanetse go bolaiwa.

150

Kgosi eile ya a hlamisa molomo wa yona yare ke kwa lekgotla la ba bina tlou, bjalo e ke le mpotseng, mmago mokete so ka mo ngwakong wa babja, bjalo bolwetsi bjo bo mnababago a bo mabele gore o tlo pela, bjalo ona le moredie, ga ke tsebe gore naa go tlo direga gore bakeng sa gore mosadi yo we wa go babja, o swanetse a pholoswa bjang, gore go hwe yo moredie. A baka ba araba, bjalo morena a tswela pele ka gore le swanetse gore le amogêla mosadi yo we, bjalo ka ge lekgotla le dumelana le gore Matau a bolaiwe bakeng sa mmagwe. Lekgotla lagopola

la hwetsana morena onale nnete lehu a le hwele, ba dumelana le gore Phasuku Mohlabe amogele mosetsana fela le tsebe lekgotla kemorena yo we Matau a lefe, o ndisa mamundi, mosadi yo we o swanetse gore a nyadiwe bjalo ka ba bang basetsana, bare thobêla, are molato o fedile le seke la bolaya monna yo we wa ga Masete ka gobane ke tseba gore ge leka ganetsiwa mo we lena beng le boletsego lekwa bohloko ke moka la dira motho kotse.

151

Moredi wa Matau Malehu a tsea ke Phasuku. Kgosi e ile ya bôna ga botse gore taba e a se taba bjalo ke moka are ke a ba kgalemela a bôna ba sa kwisisi kudu go galifile le bôna ba ga Mohlabe, bjalo a pholosa Masete ka mantsu a gagwe a boleta, lebakeng la gore a ile a kata lekgotla.

Supulagane o kile a tia mosadi ka baka la bohlotlôlô, bjalo mokgalabje yo we wa ga Morei a bona gore mosadi a mone ga botse mesepeleng ya gagwe ke moka a ya lebenkeleng a reka lepai le lesweu a fihla a fa mosadi. Ke lebaka la mo ba lema, bjalo mosadi a para lepai lena, le baka la goya masemong la fihla a tswa, mokgalabje a nanela thaba a lebella mosadi a se pela o ile ge a yo tshela noka ya morola monna a utuluga ^{utulug} kemoka ba aroga tsela. Morei a fologa thaba ka lebelo a libile mo we ba utamilego o rile a fihla mo we sekgutlong ba mōna ba tshaba, bjalo a thoma a leka ka maatlago rakisa dirale, bjalo a mosia, ge a re o nyakela madibekwane a seke a mōna le ka mo a ilego, ^aboêla gae a fihla a dula.

152

Lebaka la mo gôrôga la fihla, mosadi a gôrôga, monna a thōma go motsisa gore yola wa goba o le naš ke mang, mosadi are nna nkesu ka ba le motho, monna go mosadi ge o sa mmolele ke tla go tia, mosadi a homola a sesa fetola monna. Monna ke moka a thoma go lwa le mosadi, mosadi a kwa di baba a phonyokga monna a tshaba a ya a rōbala mosate a digile ditaba.

Ka moswana kgosi ya toma Pampanyane go bitsa Morei. Morei ge a fihlile ke moka kgosi ya bitsa banna, ba fihla ba sekisa Morei gore mosadi o be a motielang Morei a bolêla ka mokgwa o go setsego go ngodihwe ka ôna.

153

Ba butsisa mosadi, mosadi are taba e we a ke tsebe ke nore ge ke boya masemong ke moka are naa yola wa goba o le nae ke mang, kare nkesu ka ba le motho, ke moka^{ke}/ge a ntia.

Banna bare Morei o no tia mosadi ka phosō, ekabe o sware monna yo we, lepono le seka ka morwalo bjalo ekaba o tsereng sa gagwe, sa hloka bare go yēna o swanetse go ya bonyēla mpja. Morei a seke a kwisisa a gana. Kgosi yare go banna motlemeng, ke moka ba moswara ba motlēma, fēla ba ile ba motlēma ba thomile ba katana nae. Kgosi ya tsea tshelar ya motia ka yōna, go fihlēla monna a okwa gore dia baba a ntsha pudi ya go setlemolla ditshipi. Ke moka kgosi yare o swanetse go ntsha pudi tse tharo, ke moka molato o fela. Morei a ya a gapa pudi tse tharo ya bone ke ya go tlemolla ditshipi. Ke moka kgōrō ya sala lepudi tse pedi, mosadi a tloga le tse pedi.

154

Manganga a bolaya, bona Morei o ile a teiwa, a ba a lefa, mola a seke a dira manganga, mohlomong ekabe a no ntsha pudi goba tse pedi.

Kgosi le bolaudi bja dira. Thutō ya nwa ba ruta ka dikgati go tloga ge esale masoboro go fihlēla ge ele banna, ke gobane banna ba otlana kamphathong, ba ethuta go phema le go bona gore yēna motho yola o swanetse go motia kae.

Mphathō o mongwe le o mongwe o na e (gwase) kgoši le ba we ba latelago gwase. Bjalo ka mphathō wa Matuba gwase ya bona ke Mokaile ba we ba mo latelago ke Mabjale le Phasuku. Mphathong wa Mangana gwase ke Mabol, Mphathong wa Manala gwase ke Sepalo, Mphathong wa Makgau gwase ke Nkwane, Mphathong wa Magasa gwase ke Pae, Mphathong wa Madikwa gwase ke Matshubong.

155

Ke dihlopha-hlopha ka baka la mephatho ya bōna. Sehlopha se sengwe le se sengwe se laola ke kgosi ya sōna gamogo le bakgomana ba sona fela ka moka ga bona molaudi^{mogolo} yo/ke wa Matuba. Pele ga gore ba e ntweng kgosi e swanetse go laolēla marumu a bahlabani le go bona gore na lesaba la gagwe le ka sele la ya la fela le ditlhare tsa go tshir letse lesaba la gagwe le yo we a swanetsego go faka marumu.

156

Ntwa ya Matshipi ko wa Moletse e be e memilwe ke ba Magakala, bjalo kgosi Mohlabe are ge a laolela go tsa ga lesaba la gagwe ditaola tsa gana tsa supa gore lesaba lo fela. Ke ge kgosi ele Mphuphe, a foka marunu a bona a sa thaba ge a feditse ya ba kgadi e letsa mphulukwane ere sepelang Maroba. Ke moka ba tloga ba ya ba kopana le ba Makhutswi, kgosi ya Makhutswi yare go ya gonale aya fêla lo fêla, Mohlabe are le nna ke bona bjalo. Ba ya ba gahlana le ba Magakala ga sebela. Ba Makhutswi ba ekana ka gore ke bona Maripatheko. Mo we ntweng ya Matshipi lesaba leile la fela, gae gwa boya marasana. Ngwana wa kgosi yo we e swanetsego go tla ba kgosi o swanetse go ya ntweng, mo a sae ke mo a setse a le setulong. Bjalo bakgalabje ba bagolo ba sala ba leta kgosi gae, ba lebeletse se we se tla sala go sehloga.

Kgosi ele Molopa badimo le moreku. Kgosi e hlôkômêla kudu le lefase, ge pula e sane, ke gore kômêlêlô wa lefase Kgosi e ntsha peu, bjalo batho ba lema, pula ya seke ya na, ba swanetse go ya ga morena go llêla gona. Kgosi ena le matapa ge motho a no bolela fela ka molomo a diri selo, bare mahlong ga tau rea ka lebone, ke gore motho o swanetse go ntsha kgomo ya go loba pula.

157

Kgosô ka e tee e rwala ngwaga ka moka, ke gore ka ntle le go loba, kgosi a ena taba ena le taba ge ha ntshitse selo se we a swanetsego go bega madimu ka sona, ge a e ya go tswarella manaka a pula. Ge motho a kare a lubile pula ya seke ya na, molubi a ka seke a hwetsana kgomo ka gobane sa tsena ka gano ga tau a setswe. Yena kgosi o tla leka ka maatla gore molato keng.

Ge go thathafile kudu, morena o swanetse go bitsa pitso gore banna ba kgobakane ke moka a botse gore lefase le a nkinela ke re ke a somale a ntshita, bjalo a ke tsebe gore molato keng, ka gorialo mo we ke nyaka gore le thuse ka go butsisisa bana ba lena, ka gobane ba bangwe ba tshekga kudu, ba ntsha dimpa ba lahla.

Bjalo le bana ba tla thusa kgosi ka go butsisetsa di taba tsa mohuta o we ga bakgekolo, a ba dibutsisi ka phatlalata

ke ditaba tša sephiri, ge ba dihwetšane le bona ba swanetše go
 dibolšla ka sephiri, byalo ba mošate ba 8 ba foke mowe ba tšo
 lahlago diló tšewe, batswadi ba mosetsana ba swanetše go ncha pudi
 158 ya pipa molomo. Ba diršla gore ba seke ba phatlalatša taba ya
 ngwana wa bōna.

Tladi ge ile ya tia motse goba ya tia sehlare sa chemong ba
 swanetše go tsibiša ba mošate, e moka ba mošate ba nche mphokó ba
 yo foka motse goba chemo, mong wa motse goba chemo a kgone a tsene
 ka chemong. Mong wa chemo goba motse o swanetše go ncha pudi ya
 go hlapiša mofuki diatla. Ke yōna mediró ya kgoši ya go lebella
 lefase.

Byalo ge ba fokile mowe mosadi wa go phuma mpa, kgosi etlare ge
 e swaršla anaka a pula ke moka pula yana. Pelo ya mulubi e tla
 thaba, ngwaga owe ga gona motho yo a ka mokonago byalwa.

Ge go belašla badimo, ditaola diswanetše go bolšla, le go hla-
 loša sewe badimo ba se belašlago, ke moka kgoši e nche kgomo ya yōna
 yo hlaba e beze badimo. Kgomo ewe ba e hlaba gōna badimong ke moka
 159 batho ba kgobakana ba ja, nama ya yōna a ba chele letswai, ka baka
 la gore ke nama ya badimo. Ge ba feditše go ja marapó le mokgopa
 ba bea godimo ga lebitla, bjalo ba ba tlemella ditsiba matsōgong a
 bōna, ka letsōgong la senna ge eke go belašla badimo ba senna, ge
 ele badimo ba sesadi ke letsōgó la sesadi.

END 806